Norsk Regnesentral
NORWEGIAN COMPUTING CENTER

Dietz Foresight

Rapport

Handlingsrom for et universelt utformet samfunn

Prosjektrapport

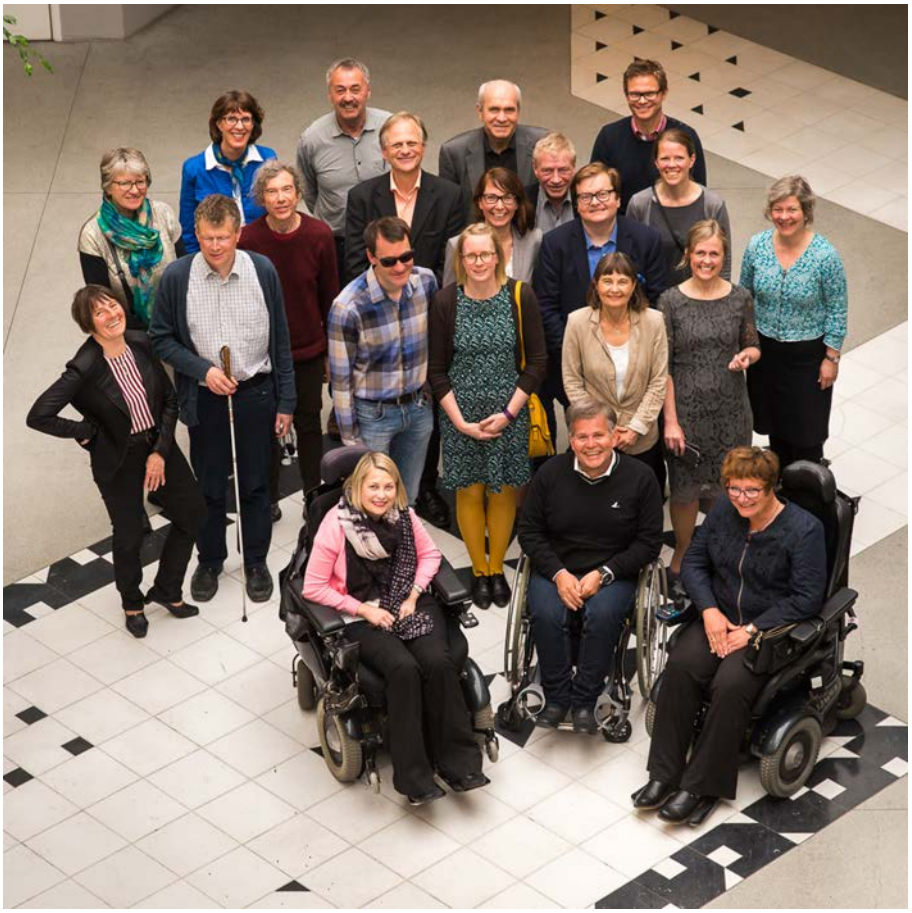

Foto: Terje Skåre

Rapportnr	1033
Forfattere	Jan Dietz, Kristin Skeide Fuglerud og Ivar Solheim
Dato	19.08.2016
ISBN-13	978-82-539-0543-3

© Copyright:
Norsk Regnesentral

Dokumentinformasjon

Tittel	Handlingsrom for et universelt utformet samfunn
Forfattere	Jan Dietz, Kristin Skeide Fuglerud og Ivar Solheim
Dato	19.08.2016
ISBN	**978-82-539-0543-3**
Emneord	Universell utforming, tilgjengelighet, scenarier, veikart, samfunnsplanlegging, inkludering, likestilling
Målgruppe	Beslutningstakere, uu-feltet i Norge, allmennheten
Tilgjengelighet	Åpen
Antall sider	75
Bildekreditering	Fotograf Terje Skåre: forside og side 20-22 www.istockphoto.com : side 45, 51 og 55. Tibe: www.tibe.no: side 54, 58 og 62

© Copyright	Norsk Regnesentral og Dietz Foresight AS

Norsk Regnesentral

Norsk Regnesentral (NR) er en privat, uavhengig stiftelse som utfører oppdragsforskning for bedrifter og det offentlige i det norske og internasjonale markedet. NR ble etablert i 1952 og har kontorer i Kristen Nygaards hus ved Universitetet i Oslo. NR er et av Europas største miljøer innen anvendt statistisk-matematisk modellering og har et senter for forskningsdrevet innovasjon, Statistics for Innovation – (sfi)2, med finansiering fra Norges forskningsråd. Det jobbes med et bredt spekter av problemstillinger, for eksempel finansiell risiko, jordobservasjon, estimering av fiskebestander og beskrivelse av geologien i petroleumsreservoarer. NR er ledende i Norge innen utvalgte deler av informasjons- og kommunikasjonsteknologi. Innen IKT-området har NR innsatsområdene e-inkludering, informasjonssikkerhet og smarte informasjonssystemer. NRs visjon er forskningsresultater som brukes og synes.

Dietz Foresight

Dietz Foresight AS er et rådgivningsselskap som spesialiserer seg på strategisk analyse og ledelse av medvirkningsbaserte prosesser. Selskapet har bred erfaring med strategiutvikling, rådgivning og gjennomføring av strategi- og endringsprosesser i offentlig sektor. De siste årene har selskapet bl.a. hatt oppdrag for Nærings- og fiskeridepartementet, Politihøgskolen, Husbanken, NVE og flere fylkeskommuner og kommuner. Dietz Foresight er ledende i Norge på bruk av scenariemetodikk og veikart. Selskapet eies og drives av Jan Dietz. Dietz, som har bakgrunn fra Forskningsrådet, har i mange år vært en pådriver for økt bruk av foresight (fremtidstenkning) og involverende metoder i norsk planlegging og strategiutvikling.

Norsk Regnesentral, Gaustadalleen 23A, 0373 Oslo, www.nr.no
Dietz Foresight, Caroline Øverlandsvei 13C, 1356 Bekkestua, www.dietzforesight.no

Forord

Rapporten bygger på innsikter fra et førtitalls kunnskapsrike og engasjerte personer. Vi ønsker å takke alle som har deltatt i scenarieprosessen eller som på annen måte har bidratt med informasjon, vurderinger og råd. I første rekke er vi den faste scenariegruppen stor takk skyldig. Scenariegruppen, som har kommet sammen på tre intensive arbeidssamlinger, har velvillig stilt opp til dugnad for det norske uu-feltet.

Som en del av forberedelsene har vi hatt nyttige samtaler med ressurspersoner som kjenner feltet godt. Underveis har vi fått flere interessante muntlige og skriftlige tilbakemeldinger og innspill.

Uu-feltet er sammensatt og utfordringene store. Ingen kan gi et nøyaktig signalement på 2030 eller 2035. Men framtiden er heller ikke en lukket bok. Scenariegruppen, som har fungert som en tenketank for uu i Norge, har hatt i oppdrag å utforske handlingsrommet i et framtidsperspektiv. Ikke overraskende har diskusjonene avdekket tvil, usikkerhet og ulike synspunkter på veien framover. Prosessens viktigste verdi ligger i at den har vært en arena for åpenhjertig dialog om uu i framtiden. Deltakerne har utvekslet erfaringer, meninger og perspektiver, og har sammen utviklet ny kunnskap og innsikt. Rapporten beskriver hva som ble tenkt og gjort i prosessen, med vekt på felles erkjennelser og konklusjoner. Rapporten inneholder også forfatternes oppsummerende vurderinger og råd.

Materialet fra scenarieprosessen har gitt et solid grunnlag for arbeidet med foreliggende rapport. Bufdir, Deltasenteret og andre aktører kan i neste fase bygge videre både på rapporten og på engasjementet og forventningene som prosessen har skapt. Vi tror det er riktig å se scenarieprosessen og rapporten som startskuddet for en større dialog om endringer i forståelsen av universell utforming.

Jan Dietz Kristin Skeide Fuglerud Ivar Solheim

Sammendrag

Denne rapporten sammenfatter resultatene fra prosjektet “Handlingsrom for et universelt utformet samfunn”. Prosjektet, som er et av tiltakene i regjeringens nye handlingsplan for universell utforming, er blitt gjennomført som en medvirkningsbasert scenarieprosess på oppdrag fra Deltasenteret (Bufdir). Formålet med scenarieprosessen har vært å bidra til nytenkning og dialog om utfordringene i uu-feltet.

Scenariegruppen har laget tre tankevekkende scenarier: *Universell omstilling, Universelle illusjoner* og *Universell strigling* (se vedlegg 1). Scenariene er utstyrt med en introduksjon som bør leses først. Scenariegruppen har også utviklet ideer til veikart for hvordan et universelt utformet samfunn kan gjennomføres.
Prosjektet har satt utfordringene innenfor uu inn i et tydelig framtidsperspektiv. En hovedkonklusjon er at arbeidet med uu ikke kan fortsette i samme spor som nå.

Forståelsen av uu er sprikende, og målsetningen fra forrige handlingsplan om et universelt utformet samfunn innen 2025 er ikke med i inneværende handlingsplan. Det opprinnelige tidsperspektivet om et universelt utformet samfunn innen 2025 ses ikke lenger på som realistisk. Ambisjonene for et universelt utformet samfunn må derfor gis en bredere og dypere forankring og et mer presist uttrykk. Det betyr blant annet at tidsperspektivet for et universelt utformet samfunn må forlenges til 2030, at det må formuleres mål som er klarere og mer forpliktende og at flere grupper og interesser må involveres i diskusjonen om uu.

Rapporten og resultatene fra prosessen vil bli benyttet av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD), Helse- og omsorgsdepartementet (HOD) og Deltasenteret i Bufdir i arbeidet med å utvikle nye strategier og planer.

Scenariegruppen har bestått av utvalgte ressurspersoner fra interessegrupper, fagmiljøer og forvaltningen. Scenarieprosessen ble tilrettelagt og ledet av Dietz Foresight AS og Norsk Regnesentral.

Innhold

Innhold

Dokumentinformasjon 2
Norsk Regnesentral 3
Dietz Foresight 3
Forord 5
Sammendrag 7
Innhold 9
Figuroversikt 11

Bakgrunn 13
Universell utforming – ide og potensiale 13
Sentrale utfordringer for uu-feltet 14
Intervjuer med ressurspersoner 15
Scenarieprosess og utredning 15

Om scenarieprosessen 17
Hva er scenarier? Hvorfor scenarier for uu? 17
Nærmere om gjennomføringen 19
Problemstilling for scenariene 24

Hovedpoenger fra diskusjonene i scenariegruppen 25
Innledning 25
Utformingen av scenariene 25
Strategiske utfordringer 32
Momenter til veikart 33
Synspunkter på veien videre 35

Hovedpunkter - forfatternes vurderinger 36
Forståelsen av uu 36
Handlingsrommet for uu 37
Velferdsstaten under press 37
Teknologiens voksende betydning 38
Nettverkssamfunnet og behovet for løpende tilpasning 38
Noen konsekvenser for samhandlingen om uu 39

Råd om oppfølgingen 40

Oppsummering og anbefalinger 42

Vedlegg 1: Tre scenarier om uu 45

Introduksjon til scenariene 47

Scenariene sett under ett – oversiktstabell 49

Aksekors 50

“Universell omstilling” 51

Det store bildet 51

Hva skjer med uu? 52

Oppsummert 54

“Universelle illusjoner” 55

Det store bildet 55

Hva skjer med uu? 56

Oppsummert 57

“Universell strigling” 59

Det store bildet 59

Hva skjer med uu? 60

Oppsummert 61

Vedlegg 2: Momenter fra diskusjon om veikart 63

Vedlegg 3: Deltakere i scenariegruppen 69

Vedlegg 4: Oversikt dybdeintervjuer 71

Figuroversikt

Figur 1: Scenarier skal fange inn mest mulig av den viktige og relevante usikkerheten 18
Figur 2: Fra scenarieverksted i Oslo (Norsk Regnesentral) 20
Figur 3: Bilder fra gruppearbeid og diskusjon 21
Figur 4: Bilder fra verkstedene 22
Figur 5: Oversikt over scenarieprosessen 23
Figur 6: Perspektiv: Uu-feltet sett utenfra og inn 26
Figur 7: Velferdsstaten under press 28
Figur 8: Større andel av befolkningen med behov for tilrettelegging 28
Figur 9: Økt mulighet for personlig tilpasning 29
Figur 10: Samfunnsmessig betydning 31
Figur 11: Type teknologiutvikling 31
Figur 12: Oppfølging gjennom en egen strategiprosess 41
Figur 13: Tre scenarier symbolisert som ytterpunktene i en trekant 45
Figur 14: Aksekors 50
Figur 16: Illustrasjon av universell omstilling 54
Figur 18: Illustrasjon av universelle illusjoner 58
Figur 19: Illustrasjon av universell strigling 62

Bakgrunn

Universell utforming – ide og potensiale

Den grunnleggende ideen bak universell utforming (uu) er at samfunnet bør utformes slik at så mange som mulig kan delta aktivt uavhengig av funksjonsevne. Det betyr at produkter, omgivelser, programmer og tjenester bør utformes på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpassing og spesiell utforming.

FN-konvensjonen om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne skal sikre at personer med funksjonsnedsettelse får adgang til alle deler av samfunnslivet på lik linje med personer uten funksjonsnedsettelse. Konvensjonen viser til universell utforming som et middel for å oppnå dette målet (artikkel 4). Norge ratifiserte konvensjonen 3. juni 2013, og Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven skal ivareta norske borgere på dette området.

Siden uu-begrepet ble introdusert på 1990-tallet, har uu hatt betydelig framgang i norsk samfunnsliv.[1] I tillegg til at begrepet er tatt inn i lovgivningen, har regjeringen satset på uu gjennom flere handlingsplaner. Uu er bitt styrket gjennom et stadig voksende tilfang av standarder, retningslinjer og veiledningsmateriell. Det er blitt utviklet indikatorer på ulike områder. En rekke praktiske prosjekter og tiltak har gitt inspirasjon og har fungert som eksempler til etterfølgelse. Flere FoU- og kompetansemiljøer er etablert. I tillegg finnes tilskuddsordninger, møteplasser, nettverkssamlinger og nasjonale utviklingsprosjekter for uu i fylker og kommuner og i ulike sektorer.[2]

Samfunnsutviklingen - i form av globalisering og migrasjon, demografiske endringer, et økende antall eldre, en hurtig teknologiutvikling og mange andre faktorer - påvirker mulighetene og handlingsrommet for et universelt utformet samfunn. Utviklingen vil selvfølgelig også være påvirket av politiske initiativer, ny lovgivning og påtrykk fra funksjonshemmedes organisasjoner.

---

[1] Se Aslaksen, F., Bergh, S., Bringa, O. R., & Heggem, E. K. (1997). Universell utforming - Planlegging og design for alle. Rådet for funksjonshemmede.

[2] Universell utforming Perspektiver K2 prosjektet. Nasjonale utviklingsprosjekter for universell utforming i fylker og kommuner (http://uu-k1.no/wp-content/uploads/2015/03/Bringa-Olav-K2-Bergen-09.03.15-Perspektiver-med-uu-i-2015.pdf)

Samtidig finnes det et uutnyttet potensiale for innovasjon i uu. Endringer i plan- og bygningsloven vil kunne stimulere til nytenkning, nye løsninger og bedre tilgjengelighet i det fysiske miljøet. Teknologien skaper nye muligheter og rammebetingelser, både for uu og for eldrepolitikken. Regjeringens «Handlingsplan for universell utforming for perioden 2015-2019» løfter fram universell utforming av velferdsteknologi og IKT.[3]

Teknologien kan bidra til at den enkelte kan mestre dagliglivet bedre på egenhånd og være uavhengig av hjelp fra andre, men det finnes selvsagt også fallgruver og barrierer. Innovasjons- og utviklingsmiljøer peker på mulighetene som nye, intelligente og allestedsnærværende (ubiquitous) teknologier vil gi for å takle demografiske utfordringer. Det er tale om et bredt spekter av produkter og tjenester som spenner fra sensorer og enkeltstående typer av velferdsteknologi til bygninger med nettverk og komplekse interaktive systemer innebygd i omgivelsene.

Sentrale utfordringer for uu-feltet

Uu-feltet står overfor flere store utfordringer:

- Behov for kunnskap om universell utforming i et samfunnsperspektiv

Forsknings- og kunnskapsutviklingen om uu har vært rettet inn mot enkeltsektorer (særlig bygg og transport, og i noen grad IKT). Både her hjemme og internasjonalt foreligger det lite materiale som ser uu i et overgripende samfunnsperspektiv. Vi vet for lite om drivere, hindre og handlingsrom for uu og hvordan utfordringene kan vurderes i et mer helhetlig perspektiv.

- Behov for kompetansespredning og økt bevissthet om universell utforming

Økt kompetanse på ulike nivåer, også utenfor spesialistenes rekker, vil være en kritisk faktor for uu i framtiden. Evalueringen av regjeringens handlingsplan for uu (2009-2013) påpekte blant annet at kunnskapen om uu i offentlig sektor, kommuner og fylkeskommuner ofte er begrenset til de organer og personer som har uu som forvaltningsoppgave.[4] Det finnes et åpenbart behov for bevisstgjøring, erfaringsutveksling og tverrfaglig (tverrsektoriell) dialog.

- Klarere mål og tiltak i arbeidet for å skape et universell utformet samfunn

---

[3] https://www.regjeringen.no/no/tema/likestilling-og-inkludering/likestilling-og-inkludering/funksjonsnedsetjingar/universell-utforming-/id670423/

[4] Evaluering av regjeringens handlingsplan for uu (2009-2013). Oslo Economics. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/universellutforming/evaluering_handlingsplan_universell_utforming.pdf?id=2097635

Evalueringen av den forrige handlingsplanen peker også på et annet suksesskriterium for uu-arbeidet: *Et sentralt, overordnet forbedringspunkt er å etablere en klarere sammenheng mellom politiske visjoner og målsetninger på den ene siden og virkemidler og tiltak på ulike felt på den andre siden.* Det betyr at det er nødvendig å jobbe fram økt politisk interesse og en tydeligere felles forståelse av hva målet om et universelt utformet samfunn innebærer, hvordan det kan konkretiseres, og hvordan det kan oppnås.

Intervjuer med ressurspersoner

Problemforståelsen kan suppleres og utdypes med innsikter fra en intervjurunde som Norsk Regnesentral og Dietz Foresight gjennomførte våren 2016 som et ledd i forberedelsene til scenarieprosessen. En rekke erfarne personer ble bedt om å komme med synspunkter på status for feltet (se navneoversikt i vedlegg 4).

En hovedkonklusjon fra dybdeintervjuene var at trass i at mye er oppnådd, ser arbeidet med universell utforming ut til å ha mistet momentum de senere år. Uu møter synlig og usynlig motstand. Norge kan neppe sies å ha en ledende rolle internasjonalt.

Gjennomgående uttrykte ekspertene klare bekymringer med hensyn til tempo, gjennomføring og bruken av 2025 som horisont. Konkrete, målbare krav og mer langsiktige og forpliktende planer ble etterlyst. Den nye handlingsplanen ble hilst velkommen, men ble ikke ansett som tilstrekkelig til å møte dagens og framtidens krav. Handlingsplanen innebærer lite nytt og gir ikke en dekkende beskrivelse av hva som kan og bør skje.

Det er en utfordring å nå fram til beslutningstakere som er viktige for uu-området. Hvordan informere bredere og engasjere flere? Hvordan unngå at diskusjonen og politikkutviklingen blir begrenset til en engere krets i forvaltningen og fagmiljøene?

Scenarieprosess og utredning

Stortinget vedtok i desember 2012 å be regjeringen legge fram forslag om en framdriftsplan for å nå den vedtatte visjonen om et universelt utformet samfunn innen 2025.[5]

[5] Innst. 82S 2013-2014, vedtak nr. 106, 5. desember 2012

I 2016 presenterte regjeringen en ny handlingsplan for universell utforming for perioden 2015-2019.[6] I Stortingets spørretime onsdag 6. april 2016[7] ble det stilt spørsmål om hvorfor målsetningen fra den forrige handlingsplanen om et universelt utformet samfunn innen 2025 ikke er videreført i den nyeste handlingsplanen. I svaret sier Solveig Horne blant annet følgende: «Regjeringen prioriterer universell utforming. Regjeringen arbeider systematisk opp mot målet om et universelt utformet samfunn. Det pågår nå et scenarioprosjekt i regi av Bufdir for å finne fram til de beste og mest effektive veiene for å komme dit så raskt som mulig.»

Foreliggende prosjekt er ett av tiltakene i handlingsplanen. Det handler om å gjennomføre en scenariebasert utredning for å få skissert og analysert muligheter og handlingsrom for å oppnå et universelt utformet samfunn. Det er også nødvendig med en vurdering av aktuelle tidsperspektiver. Av Bufdirs bestilling framgår det at:

- Tiltaket skal ses i lys av målet om å skape et aldersvennlig samfunn, da uu og moderne eldrepolitikk har sammenfallende utfordringer og løsninger
- Det skal legges stor vekt på å involvere et bredt spekter av aktører og fagmiljøer i scenarie- og utredningsarbeidet. Det vil være hensiktsmessig å inkludere mange grupper og se universell utforming i et livsløpsperspektiv
- Utredningen bør beskrive innovasjonspotensialet i et universelt utformet samfunn
- Arbeidet skal oppsummeres i en rapport som viser handlingsrom og tidsperspektiv for å nå målet om et universelt uformet Norge

Scenarieprosessen ble iverksatt av Deltasenteret i Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) i 2016. Norsk Regnesentral og Dietz Foresight fikk oppdraget som utførende konsulenter, fasilitatorer og forfattere. Arbeidet ble utført i første halvår av 2016, og resultatene finnes oppsummert i denne rapporten. Oppdraget ble presisert og avgrenset i samråd med oppdragsgiver.

[6] https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/regjeringens-handlingsplan-for-universell-utforming-2/id2473299/

[7] https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2015-2016/160406/

Om scenarieprosessen

Hva er scenarier? Hvorfor scenarier for uu?

I enhver organisasjon eller sektor i samfunnslivet danner det seg et offisielt verdensbilde. Det finnes gjerne en grunnfortelling som handler om felles seire og felles frustrasjoner, kanskje også om et «oss og dem». Slik er det nok også i feltet for et universelt utformet samfunn. Utviklingen i retning av et universelt utformet samfunn har gått raskt i noen år, men etter hvert synes interessen å ha dabbet av. På noen områder er uu blitt mer kontroversielt. Universell utforming har mistet noe av sin gjennomslagskraft, parallelt med at endringstakten i samfunnet og markedet har økt. Det betyr at det er nødvendig å kaste et uhildet blikk på utfordringene i og rundt uu-feltet.

Scenarier (fremtidsbilder) er et verktøy for å kunne forstå en usikker, uoversiktlig utvikling.[8] Når verden er kompleks og uforutsigbar, gir prognoser og tradisjonelle utredninger liten veiledning. Scenarier utforsker usikkerheten, alt vi normalt er tilbøyelige til å skyve til side, og setter oss på sporet av de faktorene som kan være avgjørende for våre framtidige muligheter. Se Figur 1: Scenarier skal fange inn mest mulig av den viktige og relevante usikkerheten.

Scenarier gir oss ny kunnskap, men må *ikke* oppfattes som spådommer eller forutsigelser. Scenariene skal få oss til å tenke - og forhåpentlig også tenke noen helt nye tanker. Riktig utformet og riktig brukt, hjelper scenarier oss med å manøvrere på en tryggere måte i uklart farvann. Poenget er ikke å få rett om 20 år, men å opptre klokere *nå.*

Scenarier kan være utfordrende å forholde seg til. Gevinsten er at de tilbyr en vei ut av fastlåste meninger og posisjoner, en mulighet til å bli bevisst egne og andres mentale modeller. Godt utformede scenarier gir deltakerne en klarere forståelse av hvordan verden virker, hvilke krefter som former utviklingen og hvilken rolle vi selv har i det større bildet.

---

[8] Scenarier (framtidsbilder) er fortellinger om hvordan et samfunn eller et marked kan se ut i morgen og utviklingen som har ledet dit (definisjon).

Figur 1: Scenarier skal fange inn mest mulig av den viktige og relevante usikkerheten

Scenarier lages best av bredt sammensatte grupper, gjennom en profesjonelt tilrettelagt prosess. En godt organisert scenarieprosess sikrer variert og meningsfull medvirkning; det blir en prosess i både intellektuell og menneskelig, sosial forstand. Ekte medvirkning kommer ikke gratis, men byr på flere fundamentale fordeler: Bedre og mer treffsikre analyser, legitimitet og forankring, sterkere nettverk og vilje til oppfølging.

I prosessen har vi brukt *klassisk scenariemetodikk* i tradisjonen fra Shell, GBN (Global Business Network) og SRI (Stanford Research Institute).[9] Oppdraget har vært å utvikle et sett med eksplorative (utforskende) scenarier. Slike scenarier beskriver *mulige* snarere enn ønskelige fremtider. Grunntanken er at det er klokt å undersøke hvordan verden faktisk *kan* bli før man trekker konklusjoner om hvordan den *bør* bli.

---

[9] For en innføring i scenariemetodikk på norsk, se *Lær av fremtiden. Norske organisasjoners erfaringer med scenariobasert strategiutvikling* (red. Per Espen Stoknes og Frede Hermansen), Gyldendal Akademisk, Oslo 2004/2010.

Den viktigste fordelen med eksplorative scenarier er at de stimulerer til en åpen og fordomsfri diskusjon om framtidige muligheter og trusler. Framtiden kan komme til å arte seg helt annerledes enn dagen i dag, og det er lett å låse seg til en bestemt virkelighetsforståelse. Derfor er det fornuftig å lage flere vidt forskjellige scenarier. Ved å kartlegge og utforske den antatt mest betydningsfulle usikkerheten, kan vi oppnå en dypere innsikt i drivkreftene som former vilkårene for uu. Med eksplorative scenarier for hånden er vi i neste omgang bedre rustet til å formulere gjennomtenkte svar på de strategiske utfordringene.

Prosessen har også benyttet *veikart*. Veikart er et anerkjent verktøy for å skape retning og oversikt i strategiarbeid.[10] Veikart kan med stort hell brukes i kombinasjon med scenarier. I likhet med scenariene hjelper veikartet deltakerne til å tegne det store bildet og til å utvikle en felles horisont. Veikartet bygger på innsikter fra scenariediskusjonene. Enkelt forklart visualiserer veikartet den langsiktige tenkningen og endringene som man ser for seg i strategi- eller planperioden (i vårt tilfelle 2016-2030). Man begynner med å definere (presisere) hovedmålet og identifiserer deretter utfordringer, milepæler og tiltak på veien fra startåret til horisontåret. Veikartet viser etappene, hvordan ulike tiltak forutsetter hverandre og i hvilken rekkefølge hovedoppgavene bør løses.

Scenariegruppen har eksperimentert med ulike veikart. Deltakerne har på denne måten påbegynt det krevende arbeidet det er å fornye den langsiktige og systematiske tenkningen om hva som bør gjøres for å virkeliggjøre et universelt utformet samfunn. Arbeidet bør videreføres etter scenarieprosessen.

Nærmere om gjennomføringen

Scenarieprosessen har vært tuftet på bred medvirkning med en egen *scenariegruppe* i førersetet. Scenariegruppen, som har kommet sammen på tre verksteder (to møter over halvannen dag og ett heldagsmøte) i løpet av våren og sommeren 2016, har hatt ansvaret for å utforme scenariene og veikartene og komme med synspunkter og råd. Scenarieprosessen har vært tilrettelagt og ledet av Jan Dietz (prosessleder) i samarbeid med Kristin Skeide Fuglerud (prosjektleder) og Ivar Solheim (prosjektmedarbeider).

Det har også vært organisert en *prosjektgruppe,* der de prosessansvarlige (Dietz Foresight og Norsk Regnesentral) og oppdragsgiver (Bufdir) har vært representert. Prosjektgruppen har vært ansvarlig for planleggingen av aktivitetene og oppfølgingen av verkstedene. Prosjektgruppen har blant annet bearbeidet det skriftlige materialet i lys av diskusjonene på verkstedene.

---

[10] Se bl.a. omtale av veikart på http://dietzforesight.no

Norsk Regnesentral og Dietz Foresight har også gjennomført dybdeintervjuer med 11 personer med fartstid og erfaring fra feltet (se vedlegg 4). Intervjuene ble brukt til å innhente synspunkter på de lange linjer i utviklingen og aktuelle bestrebelser på å utvikle et universelt utformet samfunn. Innsikter fra intervjuene er blitt benyttet i planleggingen av prosessen og i denne rapporten.

Scenariegruppen har vært satt sammen med tanke på å sikre faglig allsidighet og kunnskap om utfordringene (se vedlegg 3). Langt på vei har gruppen gjenspeilt bredden innenfor berørte, etablerte uu-miljøer i Norge. I gruppen har det deltatt personer med interesse for feltet og tilknytning til interesseorganisasjoner, FoU- og kompetansemiljøer og deler av forvaltningen. Deltakelsen har vært bred, men har begrenset seg til personer som hovedsaklig befinner seg innenfor feltet. Oppdragsgiver (Deltasenteret) har også deltatt i scenariegruppen. I alt har 37 personer medvirket på verkstedene.

Det er viktig å understreke at alle er blitt invitert med i prosessen i kraft av personlig kompetanse og erfaring. Av hensyn til dialogen og den frie ideutviklingen ble det tidlig presisert at ingen måtte møte med bundet mandat.

Prosessen ble lagt opp med sikte på å fremme en klarere felles forståelse av det store bildet, i erkjennelse av at arbeidet med å utvikle et universelt utformet samfunn krever evne til helhetlig tenkning og vedvarende, systematisk innsats. Tanken har vært at prosessen skulle hjelpe fram nye perspektiver på hva som må gjøres. Det har også vært en ambisjon å styrke nettverkene i uu-feltet og dermed grunnlaget for samarbeid og koordinering.

Figur 2: Fra scenarieverksted i Oslo (Norsk Regnesentral)

I tråd med oppdragsgivers ønsker har det overordnede målet med prosessen vært å skape engasjement og utløse nytenkning. I prosessen har vi derfor jobbet i verkstedformat snarere enn i konferanseformat, og vi har benyttet ulike teknikker som gir alle deltakere en stemme og som fremmer felles idéutvikling og analyse.

Deltakerne har vært delt inn i grupper og er blitt veiledet i dialog og felles oppgaveløsning. På verkstedene har vi vekslet mellom enkel, strukturert brainstorming, gruppearbeid og plenumsdiskusjoner.

Resultatene fra hvert verksted er blitt dokumentert og systematisert. Deltakerne har fått anledning til å kommentere og forbedre scenariene og de strategiske innsiktene og problemstillingene.

Figur 3: Bilder fra gruppearbeid og diskusjon

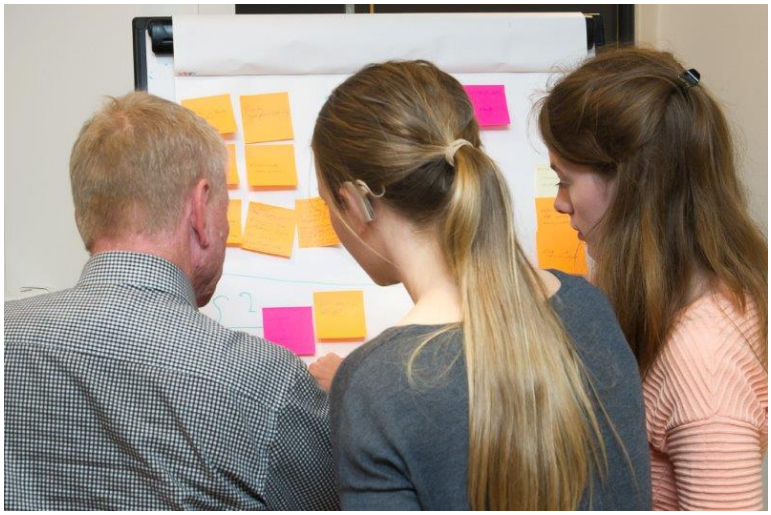

Figur 4: Bilder fra verkstedene

Etappene (verkstedene) er nærmere beskrevet i det følgende.

Verksted 1: Drivkrefter - 18.-19. april (Asker)

Verksted 1 ble brukt til å identifisere og analysere tunge trender og usikre drivkrefter («samfunnsdrivere»). Vi så på drivkrefter som påvirker eller bestemmer rammebetingelsene for oppnåelsen av et universelt utformet samfunn. Tidsperspektivet i analysen var 2035. Arbeidet med drivkreftene dannet grunnlag for utviklingen av et sett med *scenarieskisser*.

Verksted 2: Scenarier - 20. mai (Norsk Regnesentral)

På verksted 2 ble skissene, som var blitt bearbeidet av prosjektgruppen i kjølvannet av verksted 1, utviklet til fullverdige scenarier. Sammen med annen tilgjengelig kunnskap ble scenariene brukt til å tenke åpent, langsiktig og helhetlig om handlingsrommet for utviklingen av et universelt utformet samfunn.

Verksted 3: Veikart - 16.-17. juni (Asker)

På verksted 3 var hovedoppgaven å visualisere endringene som må til for å skape et universelt utformet samfunn. Scenariegruppen diskuterte ulike tidsperspektiver og valgte 2030 som horisont for veikartene. Deltakerne formulerte anbefalinger og gav råd til myndighetene. Deltakerne diskuterte også hvordan scenariene, veikartene og andre resultater kan komme til nytte i oppfølgingsarbeidet.

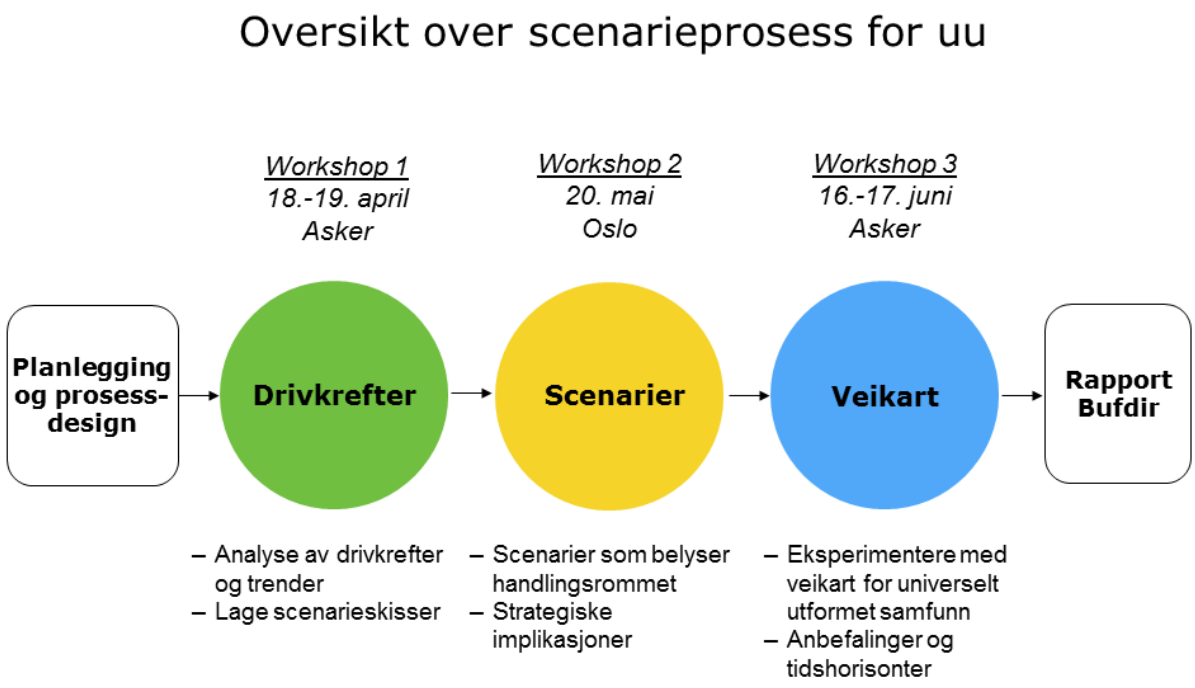

Figur 5: Oversikt over scenarieprosessen

Problemstilling for scenariene

Scenariene ble laget på grunnlag av en todelt problemstilling:

1. Hvordan kan virkeligheten for uu-feltet og innbyggerne komme til å se ut i 2035?
2. Strategispørsmål (veikart og anbefalinger): Hva må vi - myndighetene og berørte - gjøre i lys av scenariene?

På bakgrunn av samtaler med oppdragsgiver og ressurspersoner, jfr. dybdeintervjuene, ble det formulert ytterligere tre veiledende spørsmål. Tanken var at alle scenarier skulle inneholde radikalt forskjellige og samtidig troverdige svar på nedenstående tre spørsmål.

- Hvordan kan synet på uu endre karakter?
- Hva slags rammebetingelser kan vi få?
- Hvilke nye aktører kan bli viktige?

NB: Scenariene og veikartene har noe ulik tidshorisont, henholdsvis 2035 og 2030.

Hovedpoenger fra diskusjonene i scenariegruppen

Innledning

I dette kapitlet oppsummerer vi scenariegruppens ideer og vurderinger. Ideene skriver seg både fra arbeidet med et sett scenarier som handler om uu i 2035, og fra diskusjonen om gjennomføringen av et universelt utformet samfunn.

Scenarier har for mange vært en ny tilnærming og erfaring. Hvordan sette ord på det vi ikke vet? Hvordan unngå en sammenblanding av ønskede tilstander og mulige reelle situasjoner i framtiden? Veikart er også en ukjent metode for de fleste. Å tenke gjennom hvordan man kan arbeide systematisk med virkeliggjøringen av et universelt utformet samfunn i et 15-årsperspektiv, er en uvant og krevende øvelse.

I starten opplevde nok enkelte deltakere prosessen som vanskelig og uoversiktlig. Vårt bestemte inntrykk er at brikkene gradvis falt på plass og at deltakerne i løpet av prosessen ble mer og mer fortrolige med metodikken og behovet for å se utfordringene for uu fra flere vinkler. I den oppsummerende diskusjonen på det siste verkstedet understreket deltakerne at prosessen hadde vært lærerik og givende, og at diskusjonene hadde åpnet for nye perspektiver på uu.

Med en så stor og bredt sammensatt gruppe er det klart at ikke alle har kunnet være enige om alt. Vi vil her se nærmere på de viktigste innsiktene. Vi har lagt vekt på å få fram både bredden i bidragene og fellesnevnere, dvs. momenter og synspunkter som det er bred enighet om.

Utformingen av scenariene

Hensikten med dette avsnittet er å gi et innblikk i hvordan scenariegruppen har tenkt, uten å kunne gå i detalj på alle punkter. Avsnittet tar for seg de viktigste stegene i utformingen av scenariene.

Uu-feltet befinner seg ikke i “splendid isolation”. Uu påvirkes av en rekke ytre drivkrefter, noen åpenbare, noen tvetydige og noen som det er vanskelig å få øye på. Scenariegruppen ble oppfordret til å benytte et analytisk perspektiv der man ser verden *utenfra og inn*. Med uu plassert i sentrum for oppmerksomheten kan man forestille seg at uu er omgitt av flere sirkler, en ytre og en indre omverden. Endringene oppstår i de ytre sirklene og “treffer” etterhvert uu. Figur 6 illustrerer dette perspektivet.

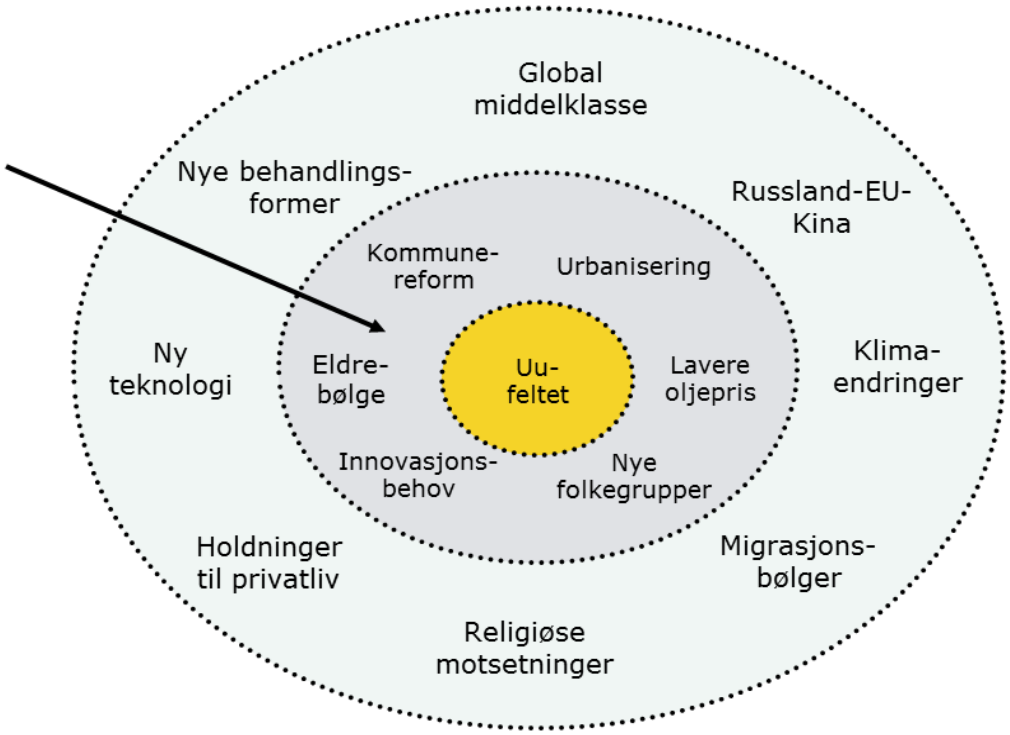

Figur 6: Perspektiv: Uu-feltet sett utenfra og inn (med eksempler på drivkrefter)

Scenarier bygges opp ved hjelp av både sikre og usikre drivkrefter. De viktigste sikre drivkreftene, også kalt tunge trender, inngår på ulike måter i samtlige scenarier. De usikre drivkreftene som antas å ha størst betydning, får status som avgjørende drivkrefter. Disse drivkreftene tegner opp forskjellene mellom scenariene og utgjør grunnmuren i scenariefortellingene.

Gjennom brainstorming og gruppediskusjon kom scenariegruppen fram til et høyt antall ideer til drivkrefter, som siden ble sortert, vurdert og videreutviklet. Ideene ble etter hvert smalnet ned til 12 usikre og 12 sikre drivkrefter. I det følgende skal vi gi en rask oversikt over drivkreftene som scenariegruppen jobbet med.

Viktige <u>sikre</u> drivkrefter:

1. Større eldre befolkning
2. En mindre homogen befolkning
3. Individualistisk livsstil og livsholdning
4. Omstilling i norsk økonomi
5. Velferdsstaten under press

6. Tøffere arbeidsmarked
7. Større andel av befolkningen med behov for tilrettelegging
8. Sterkere krav om tilgjengelighet
9. Økt press for tilpasning av boliger
10. Rask teknologisk utvikling
11. Medisinsk forskning påvirker fungering og livskvalitet
12. Økt mulighet for personlig tilpasning

Viktige usikre drivkrefter:

1. Vil staten og kommunene klare å håndtere voksende velferdsoppgaver?
2. I hvilken grad vil arbeidsmarkedet være inkluderende og tilrettelagt?
3. Hvilke hensyn vil styre bruken av ny teknologi?
4. Vil velferdsteknologi bidra til økt selvstendighet og selvbestemmelse for eldre?
5. Vil teknologien svekke personvern og personlig integritet?
6. Vil «Big Data» og kunstig intelligens bidra til inkludering og bedre tilgjengelighet?
7. Kan demografiske endringer påvirke holdninger til hverdags- og velferdsteknologi og uu?
8. Hvordan vil press på velferdsstaten påvirke synet på fellesløsninger?
9. Hvordan vil individsentrerte trender påvirke synet på fellesløsninger?
10. Hvordan vil muligheten for individuelle løsninger påvirke synet på uu?
11. Vil samfunnet se uu som viktig for deltakelse og demokrati?
12. Hvordan vil internasjonale forhold påvirke synet på uu som verktøy for inkludering?

Som et ledd i jakten på de avgjørende drivkreftene ble drivkreftene vurdert i sammenheng. Et nyttig verktøy er diagrammer som viser samspillet mellom ulike drivkrefter på et overordnet nivå. Figurene 7, 8 og 9 er eksempler på slike diagrammer. Eksemplene illustrerer hvordan drivkreftene 5, 7 og 12 på listen med sikre drivkrefter blir forsterket av andre drivkrefter.

Figur 7: Velferdsstaten under press

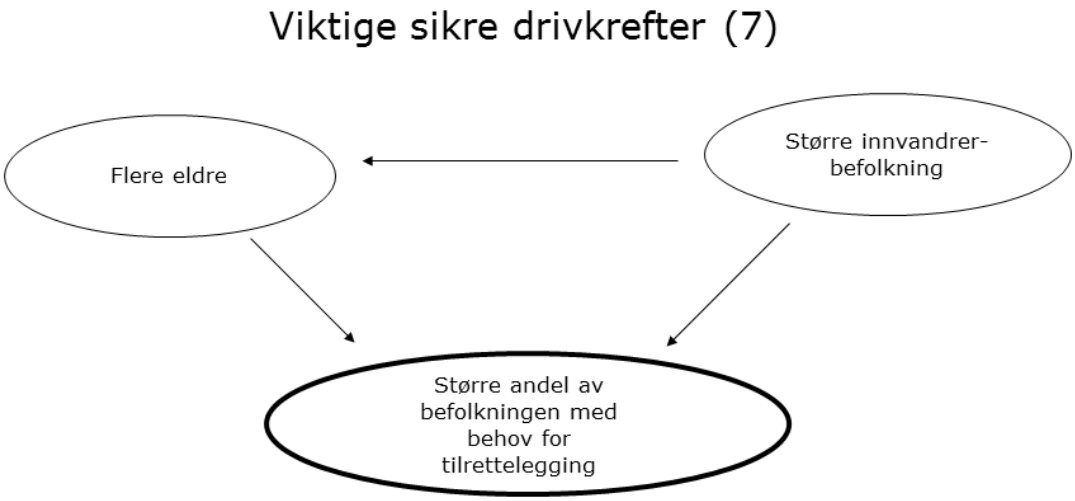

Figur 8: Større andel av befolkningen med behov for tilrettelegging

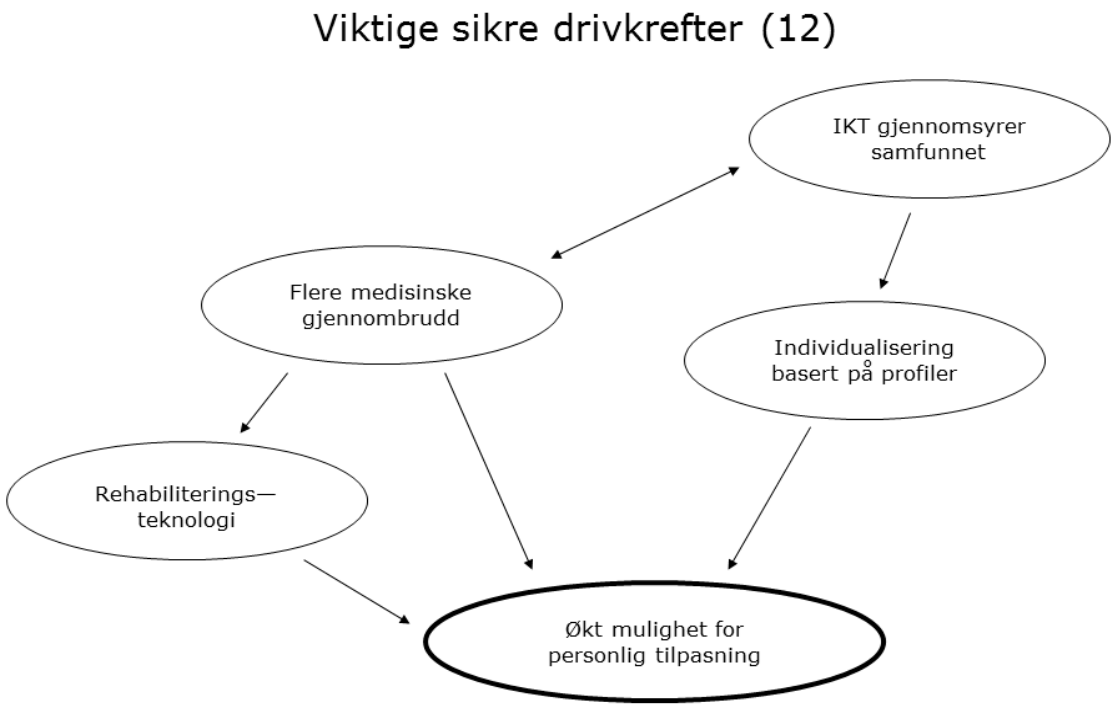

Figur 9: Økt mulighet for personlig tilpasning

Forståelsen av sammenhengene mellom drivkreftene gav muligheter for å presisere formuleringen av de potensielt avgjørende (usikre) drivkreftene. Den interessante usikkerheten viste seg ofte å ligge i forlengelsen av de viktigste sikre drivkreftene. Under gir vi noen eksempler på de vurderinger som ble gjort:

1. En større andel av befolkningen vil ha behov for tilrettelegging (7) i framtiden. Behovet for tilpasning av boliger vil vokse (9). Samtidig er velferdsstaten og offentlige finanser under press (4 og 5).

   ➜ Usikkerhet: Hva slags tilpasning vil det være rom for?

2. Flere forhold trekker i retning av sterkere krav om offentlig tilrettelagt tilgjengelighet (8), parallelt med at medisinsk forskning og nye IKT-løsninger åpner for økt personlig tilpasning (12 + 10 og 11).

   ➜ Usikkerhet: Kommer vekten til å ligge på offentlig tilrettelagt tilgjengelighet (og universelle rettigheter) eller på individuelle løsninger?

3. Samfunnet preges av en individualistisk livsstil og livsholdning (3), samtidig som befolkningen blir større, eldre og mindre homogen (1 og 2).

➜ Usikkerhet: Vil det norske samfunn tendere mot individuelle eller kollektive svar på sosiale utfordringer?

4. Velferdsstaten er under press (5), arbeidsmarkedet blir tøffere (6), og flere vil stå lenge i arbeid (1+6). Samtidig vil det være flere personer med behov for tilrettelegging (7).

   ➜ Usikkerhet: Hvor inkluderende blir arbeidsmarkedet for personer med behov for tilrettelegging?

5. Både teknologien (10) og medisinen (11) vil gjennomgå en rivende utvikling, men det er uklart i hvilken grad endringene kommer uu til gode.

   ➜ Usikkerhet: Hvilke forhold vil ha størst innflytelse på bruken av ny kunnskap og teknologi?

Rustet med denne innsikten laget scenariegruppen overordnede usikkerhetsakser. Formålet var å sammenfatte og konkretisere den mest betydningsfulle usikkerheten. En akse har to ytterpunkter som strekker ut usikkerheten og som peker mot forskjellige utfall i 2035. En rekke kombinasjoner av usikkerhetsakser ble prøvd ut. På bakgrunn av inngående diskusjoner ble følgende to hovedakser valgt:

- Samfunnsmessig betydning: Hvor viktig vil inkludering og tilgjengelighet bli ansett for å være?
- Type teknologiutvikling: Hva vil være dominerende for utviklingen og bruken av ny teknologi/infrastruktur?

De neste figurene, 10 og 11, viser de to valgte usikkerhetsaksene.

Figur 10: Samfunnsmessig betydning

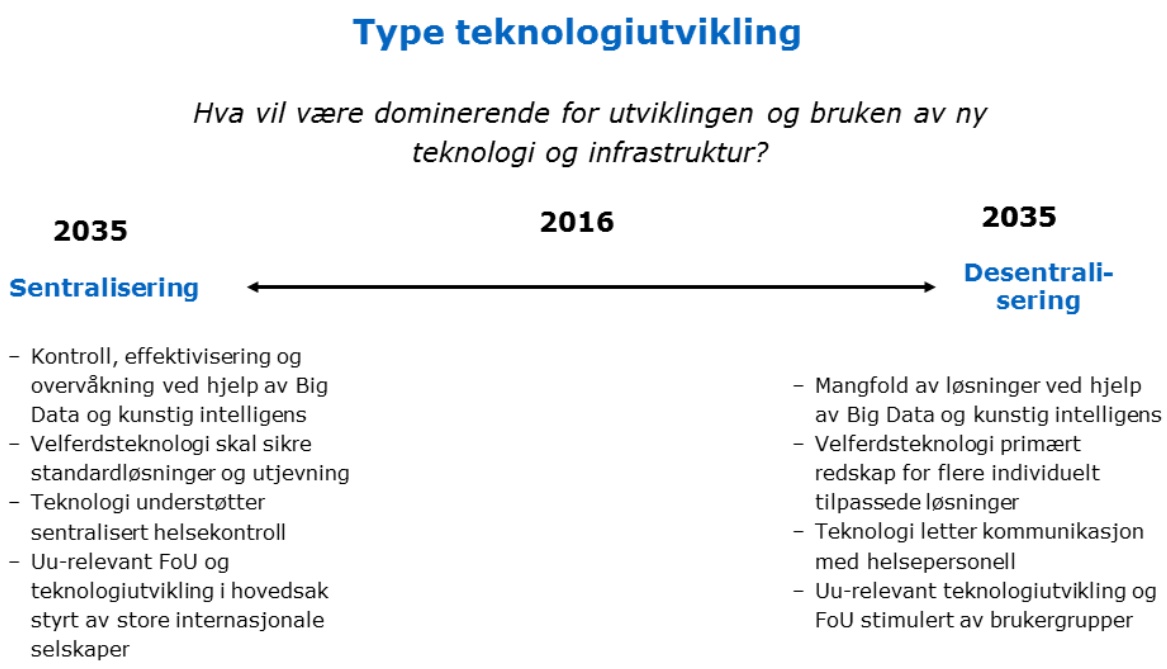

Figur 11: Type teknologiutvikling

Scenariegruppen krysset de to usikkerhetsaksene for å fram scenarieideer.[11] På denne måten oppstod det tre lovende scenarieideer. (Tre av kombinasjonene hadde potensiale - den fjerde ble ansett for å være mindre interessant).

Scenariegruppen utviklet deretter de tre scenarieideene til fullverdige scenariefortellinger: *Universell omstilling, Universelle illusjoner* og *Universell strigling* (se vedlegg 1). Scenariene ledsages av en tabell som oppsummerer hovedpoengene. Tabellen skal gjøre det mulig å orientere seg raskt i de tre scenariefortellingene.

Strategiske utfordringer

Neste etappe var å bruke scenariene til å få ny innsikt i de strategiske utfordringene som uu-feltet står overfor. Hva skjer hvis noe av utviklingsgangen som scenariene beskriver, faktisk inntreffer? Hva kan det bety for uu-feltet? Hvilke lærdommer kan vi trekke når vi vurderer scenariene under ett? Gjennom diskusjonene utkrystalliserte det seg tre overordnede utfordringer, her formulert som spørsmål:

1. Hvordan øke interessen for og kunnskapen om uu i en situasjon med voksende usikkerhet, og hvordan vise relevansen i forhold til andre samfunnsutfordringer?
2. Hvordan tenke stort nok? Hvordan sette uu inn en større sammenheng og vise uu som del av en utvikling som er bærekraftig og inkluderende?
3. Hvordan unngå en uu-satsing som fokuserer for sterkt på teknologi og tekniske løsninger, til fortrengsel for det sosiale og mellommenneskelige og de fysiske omgivelsene?

Scenariene gav grunnlag for en inngående diskusjon om handlingsrommet for uu og mulighetene og truslene som forkjemperne for et universelt utformet samfunn kan komme til å møte. I det følgende skal vi gjengi noen hovedpoenger fra diskusjonen.

- Det er risikabelt å underslå at uu-feltet opplever en slags stagnasjon og manglende politisk interesse. Scenariene anskueliggjør en rekke tendenser som sammenlagt kan forsterke likegyldigheten og uviljen som i dag gjør seg gjeldende i enkelte miljøer.
- Nye og store samfunnsoppgaver vil melde seg som følge av demografiske og sosiale endringer. De nye oppgavene vil kreve mye ressurser og oppmerksomhet og vil kunne fortrenge satsingen på uu-feltet. Utfordringen er å overbevise beslutningstakere om at uu er et relevant og viktig verktøy i

[11] Den deduktive metoden innebærer at man bruker et generelt rammeverk til å utvikle scenariene. Ved bruk av den induktive metoden bygges framtidsbildene opp element for element, mens strukturen blir synlig etterpå.

samfunnsplanleggingen. De samme endringene innebærer for øvrig uansett behov for en mer helhetlig samfunnsplanlegging, noe uu kan gi verdifulle bidrag til.

- Med de ventede endringene i befolkningen og arbeidsmarkedet vokser betydningen av inkludering i arbeidslivet. Uu representerer en mulighet til å tenke nytt om hvordan samfunnet kan ta vare på kompetansen og om hvordan man kan utvikle nye innovative og praktiske løsninger.
- Det ligger et stort markedspotensiale i utformingen av et mer tilgjengelig samfunn. Forholdsvis få bedrifter er klar over mulighetene i dag. Næringslivet må oppmuntres til å utforske mulighetene for innovasjon og næringsutvikling. Det er samtidig viktig at ansvaret for nye løsninger ikke overlates til næringslivet alene, da små og svake grupper fort kan bli oversett.
- Den teknologiske og medisinske utviklingen er kompleks og gir opphav til både muligheter og trusler. Dersom man er for sterkt opptatt av teknologiske løsninger vil det sosiale og menneskelige lide. På den annen side gir teknologien flere og bedre muligheter for individuelle løsninger og personlig kommunikasjon. Individualisering åpner også for individuell tilpasning av fellesløsninger. Individuell tilpasning av teknologiske løsninger kan samtidig medføre utstrakt bruk av personopplysninger, noe som kan sette personvernet i fare.
- Teknologiske innovasjoner er aldri nøytrale. Brukermedvirkning er en kilde til utvikling og innovasjon, men de gode løsningene kommer ikke av seg selv. Uten gjennomtenkte, avklarte rammebetingelser kan brukermedvirkning lede til konflikter og prosesser som trekker ut i tid. Som følge av den raske utviklingen kan det lett oppstå huller i lovgivningen. Standardisering er med på å gi bedre forutsigbarhet.

Momenter til veikart

Den avsluttende oppgaven var å lage utkast til veikart som viser hvordan man kan jobbe langsiktig og systematisk med på skape et universelt utformet samfunn. Diskusjonene om veikart munnet ut i en rekke interessante forslag. Ideene er gruppert etter hovedtema og er tentativt ordnet i fire etapper, 2016, 2020, 2025 og 2030. Ideene finnes oppsummert i vedlegg 2: Momenter fra diskusjon om veikart.

- Det er stor enighet om at situasjonen i dag kjennetegnes av *fragmentert tilgjengelighet*. I praksis er mange deler av samfunnet fortsatt utilgjengelige for personer med funksjonsnedsettelser, på tross av årelange anstrengelser.

Enkelte ser tilgjengelighet som et hovedspørsmål i utviklingen av et universelt utformet samfunn.[12]

- Mange av de foreslåtte formuleringene for 2030 innebærer at hovedmålet om et universelt utformet samfunn deles opp i uu av samfunnets delområder. Denne utvidelsen av målsetningen kan sees som uttrykk for en erkjennelse om at det er nødvendig å spesifisere og konkretisere innsatsen. Det kan også tolkes som at man vil møte stagnasjonen og motgangen med å trappe opp ambisjonene. Melodien skal være den samme, bare framført med enda større styrke.

- Skepsisen til uu bunner ofte i antakelser om at nye tiltak vil bli uforholdsmessig dyre. Å kunne demonstrere nytteverdien på ulike områder, kan derfor være verdifullt. Utkastene til veikart peker på behovet for forskning og utredning på sentrale delområder innenfor uu, ikke minst behovet for kunnskap om gevinstene og nytteeffektene ved gjennomføring av uu.

- Kunnskapen om uu varierer, også i miljøer med ansvar for samfunnsplanlegging og tilrettelegging. Deltakerne mener at uu som tema og fag må inn i utdanningen på ulike nivåer, fra grunnskole til høyere utdanning.

- Deltakerne understreker betydningen av kontinuerlig informasjons- og holdningsarbeid. Det kan være behov for egne informasjonskampanjer. I tillegg til informasjon kan det være nyttig å koble incitamenter til ulike typer tilskudd, slik at uu på visse områder er en forutsetning for tildeling av offentlige midler.

- Mange av deltakerne er opptatt av lovregulering som verktøy for uu. Noen ønsker ytterligere styrking av lovgivningen, økt bruk av sanksjoner ved lovbrudd og utvikling av flere standarder. I diskusjonen kom det også opp motforestillinger. Det kan skje en uthuling av respekten for lovverket, og det kan være fare for at enda flere krav og regler virvler opp motkrefter. En for sterk betoning av tekniske detaljer kan ta oppmerksomheten vekk fra den overordnede, samfunnsmessige begrunnelsen for uu.

- Scenariegruppen mener at det er avgjørende at man kommer raskt i gang med en fornyelse av utviklingsarbeidet, noe som blant annet må innebære et bredere og dypere tverrsektorielt samarbeid. Det kan være behov for nye samarbeidsarenaer. For eksempel kom det forslag om et tettere samarbeid med partene i arbeidslivet om et inkluderende arbeidsliv.

Selv om det er samstemmighet om den overordnede betydningen av uu, viser idematerialet et det er delte meninger om hva man skal legge vekt på. For eksempel

---

12 Til forskjell fra uu kan tilgjengelighet for enkeltindivider eller grupper oppnås gjennom spesialløsninger. En hovedløsning som ikke er tilgjengelig for alle, er i prinsippet ikke universelt utformet.

er det ulike oppfatninger om hvor sterkt det prinsipielle ved uu skal framheves. Mens noen mener uu må omfatte alle spørsmål, er andre tilhengere av en mer pragmatisk tilnærming med tilgjengelighet som nøkkel til uu. Scenariegruppen understreker at uu handler om tilrettelegging for alle. Allikevel kretser de fleste ideer om situasjonen for personer med funksjonsnedsettelser. Det finnes få vurderinger av andre samfunnsgruppers behov og interesser. Diskusjonene forteller direkte og indirekte at uu-feltet preges av mangel på gode konkrete mål og prioriteringer.

Synspunkter på veien videre

Scenariegruppen har analysert uu i et langsiktig perspektiv. Scenariene har vært en hjelp til å forstå hvorfor og hvordan dynamikken i og rundt uu-feltet kan endre seg. Dynamikken vil med nødvendighet være annerledes i 2035 enn i 2016. Prosessen har bidratt til å trekke forståelsen av framtiden direkte inn i diskusjonen om dagens situasjon.

Deltakerne i scenariegruppen deler den oppfatning at det vil være uheldig om det danner seg en forestilling om at uu-utfordringene kan løses med noen enkle, raske grep. Den nylig lanserte handlingsplanen oppfattes som utilstrekkelig. Scenariegruppen mener det er viktig med helhetlig og tverrsektoriell tenkning og at det har vært nyttig å arbeide med veikart. Diskusjonene i scenarieprosessen har ført til noen erkjennelser som har betydning for veien videre:

- Det er urealistisk å oppnå et universelt utformet samfunn innen 2025. Fastholdelse av 2025 som offisielt år for virkeliggjøringen av et universelt utformet samfunn, ville innebære at det skapes falske forventninger, med fare for at uu mister troverdighet og støtte. Det er behov for tydeligere og mer forpliktende mål og en lengre tidshorisont, for eksempel 2030.

- Uu favner vidt, og utfordringene er ofte tverrfaglige og tverrsektorielle. Tiltakene kan spres for tynt utover og bli for spede, samtidig som aktørene uforvarende kan gå i beina på hverandre. Det er derfor viktig at tiltakene på veien mot 2030 sees i sammenheng.

- Arbeidet med uu kjennetegnes av overordnede og luftige ambisjoner. Det mangler en felles forståelse av hvordan et uu-samfunn ser ut, og en beskrivelse av hva som skal til for å komme dit. Store og små tiltak ligger på beddingen, men det er vanskelig å få øye på en samlet strategi. Ansvaret er spredt på mange hender, og det blir viktig å skape en klar og felles tilnærming til arbeidet. Det er om å gjøre å avdekke misforståelser og uenighet, med sikte på diskusjon, læring og framdrift. I fortsettelsen må man i sterkere grad evne å prioritere innsatsen og tidfeste målsetninger.

- Dialogen om uu bør ikke skje i rykk og napp. Det er nødvendig å videreføre og forsterke den prosessen som nå er innledet.

Hovedpunkter - forfatternes vurderinger

Forståelsen av uu

Scenarieprosessen har tatt for seg handlingsrommet for utviklingen av et universelt utformet samfunn både slik det fortoner seg i dag og slik det vil kunne utvikle seg i framtiden. Diskusjonene har bekreftet at handlingsrommet ikke kan forstås uavhengig av hva man nærmere bestemt mener med et universelt utformet samfunn. Når og på hvilken måte kan man virkelig si at Norge er universelt utformet? Spørsmålet virker enkelt, men har få eller ingen enkle svar. Vi vil peke på fem grunnleggende utfordringer knyttet til forståelsen av universell utforming:

- Begrepet universell utforming har fått gjennomslag i nasjonal lovgivning og internasjonale konvensjoner, men er ennå ikke allment kjent og praktisert i samfunnet.[13] Det finnes store forskjeller i kunnskaper og vurderinger innad i uu-feltet og i samfunnet ellers.
- Lov- og regelverket sikrer rettigheter på et overordnet nivå, men gir ikke alltid gode anvisninger på hvordan rettighetene skal forstås og praktiseres. Tekniske krav og retningslinjer bidrar til tilgjengelighet og kompatibilitet. Men det er vanskelig å lage presise regler for alle aspekter ved uu, dels fordi uu har ambisjoner om å være altomfattende, dels fordi detaljregulering kan utløse motstand og føre til svakere etterlevelse, og dels fordi den teknologiske og økonomiske utviklingen skaper overraskelser, utfordringer og muligheter på løpende bånd.
- Uu refererer både til et sett med egenskaper eller tekniske krav som produkter eller omgivelser må tilfredsstille, og til bredere samfunnsmessige mål som likestilling og likeverd. Ofte mangler en helhetlig forståelse av det verdimessige grunnlaget for og formålet med uu-arbeidet. Dermed kan diskusjonen lett bli kortsiktig, fragmentert og for preget av tekniske detaljer.
- Det kan lett oppstå forestillinger om at individualisering står i et motsetningsforhold til fellesløsninger. Slik trenger det ikke å være. Særlig

[13] I diskriminerings- og tilgjengelighetsloven (DTL 2013) defineres universell utforming som følger: "Med universell utforming menes utforming eller tilrettelegging av hovedløsningen i de fysiske forholdene, inkludert informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT), slik at virksomhetens alminnelige funksjon kan benyttes av flest mulig." FN-konvensjonen om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne ble ratifisert av Norge 3. juni 2013. Her defineres universell utforming slik: “Med “universell utforming” menes: utforming av produkter, omgivelser, programmer og tjenester på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpassing og en spesiell utforming. "Universell utforming" skal ikke utelukke hjelpemidler for bestemte grupper av mennesker med nedsatt funksjonsevne når det er behov for det.”

innenfor teknologiområdet kan individualisering være en viktig komponent i fellesløsninger. Det er også vanskelig å snakke om tilpasning av løsninger for enkeltindivider eller særskilte grupper, ettersom den underliggende holdningen i feltet er «ingen nevnt, ingen glemt». Ulempen er at man kan få problemer med å foreta prioriteringer, og en sprikende og uklar forståelse av hvor det er nødvendig å sette inn kreftene.

- Kommunene og spesielt næringslivet har bare i begrenset grad vært delaktige i diskusjonene om uu. Det betyr at det finnes et gap i forståelsen mellom forkjemperne i uu-feltet og aktørene som man er avhengig av for å skape framtidsrettede praktiske løsninger.

Handlingsrommet for uu

Etter forfatternes syn har scenarieprosessen godtgjort at handlingsrommet både er større og mindre enn man ofte antar i uu-feltet og i offisielle dokumenter. På den ene siden antyder scenarieanalysen at uu kan vokse i betydning dersom uu sees i sammenheng med andre samfunnsspørsmål, eksempelvis eldrebølgen. På den annen side viser diskusjonene at uu like gjerne kan miste relevans. Den viktigste erkjennelsen er at satsingen på uu ikke kan drives videre slik den har foregått de siste 10-15 årene. Det er nødvendig å ta nye problemer opp til debatt og samtidig se eksisterende problemer fra nye vinkler. I sin kjerne er utfordringen å fornye forståelsen av uu, slik at det er mulig å utnytte handlingsrommet på en mer systematisk måte enn hva som har vært vanlig så langt.

Scenariene og diskusjonene på verkstedene viser etter vårt skjønn at handlingsrommet er avhengig av uu-feltets evne til å ta høyde for nye utviklingstrekk. Vi vil her trekke fram tre sentrale utviklingstrekk.

Velferdsstaten under press

Scenariene kaster lys over vilkårene for at uu skal bli oppfattet som en sentral samfunnsoppgave i framtiden. Den norske velferdsstaten er under press, og i et 20-årsperspektiv er det lite troverdig at uu, som allerede sliter med å bli sett og forstått, skal unngå å bli berørt av omstillinger i norsk politikk og økonomi. Reduserte oljeinntekter kan svekke den offentlige handlefriheten og forsterke forestillingen om at uu er fordyrende og irrelevant. Motsatt kan svakere offentlige finanser og påtrengende omstillingsbehov utløse nye former for nyskaping og gi opphav til en annen og sterkere samhandling mellom offentlig, privat og frivillig sektor. I et slikt bilde kan uu bli et verktøy for nytenkning, nyskaping og et mer inkluderende samfunns- og arbeidsliv.

Uansett stilles uu-feltet overfor nye krav. Andre samfunnsutfordringer vil konkurrere om oppmerksomheten og ressursene. Uu er ikke garantert synlighet og prioritet, noe

som tilsier en forsterket innsats for å fram den samfunnsmessige og økonomiske betydningen av uu. Skal uu bli oppfattet som nærværende og vesentlig, er det nødvendig å trekke nye grupper inn i diskusjonen om innholdet i framtidens uu.

Teknologiens voksende betydning

Det er behov for en nyansering av synet på forholdet mellom individuelle og kollektive løsninger. Teknologien gir stadig nye muligheter for individuelt tilpassede eller personaliserte løsninger, blant annet tilbyr webtjenester persontilpasning i ulike former. Etterhvert som det fysiske og det digitale smelter sammen, for eksempel gjennom tingenes internett, vil denne muligheten utvides til nær sagt alle arenaer. Samtidig innebærer nye og mer fleksible produksjonssystemer at man lettere kan lage individtilpassede produkter og løsninger som kan komme til å erstatte masseproduserte standardprodukter. Persontilpasset velferdsteknologi og intelligente bygg, byer og transportsystemer er eksempler på hva vi har i vente.

I denne situasjonen er det viktig å sørge for at spekteret av mulige tilpasninger omfatter alle grupper, slik at tilbudet blir kvalitativt godt for alle. Det kan bety at man må stille krav om innarbeidelse av prinsipper for universell utforming i systemer for personalisering og i produksjonssystemer. Dersom man fastholder att uu skal være ensbetydende med kollektive ordninger, risikerer man å avskjære seg fra nye interessante løsninger.

Nettverkssamfunnet og behovet for løpende tilpasning

Utviklingen innenfor IKT, velferds- og hverdagsteknologi, kognitiv teknologi og helseteknologi og medisin foregår i en svimlende fart. Scenariene illustrerer at det ikke er åpenbart hvordan teknologien vil bli tatt i bruk og hvilke formål anvendelsene vil tjene. Mange av framtidens tjenester vil bli til i nettverk som inkluderer ulike aktører, f.eks. brukere og forbrukere. I lys av slike erkjennelser er det ekstra viktig at man unngår rigide, detaljerte krav til nye produkter, produksjonsprosesser og tjenester.

Tilnærmingen til uu bør i framtiden i større grad være *prosessbasert*. Det er behov for løpende tilpasning, rom for prøving og feiling og tett dialog mellom forbrukere og produsenter. Implikasjonen er trolig at uu-feltet i framtiden i noe mindre utstrekning enn hittil bør lene seg mot regulering og detaljerte tekniske krav. Blikket må rettes mot rammebetingelser for systematisk brukermedvirkning og teknologisk innovasjon.

Noen konsekvenser for samhandlingen om uu

Uu har løftet tilgjengelighet og inkludering opp på et nytt nivå; enkle forestillinger om offentlig og privat veldedighet er et tilbakelagt stadium. Kampen for uu har gitt verdighet og håp. Det er naturlig at aktørene i feltet er opptatt av å hegne om gevinstene som er oppnådd de siste 10-15 årene. Scenarieprosessen har vist at mange er tilbøyelige til å gjenta og forsterke kjente argumenter og grep i møte med nye utfordringer. Trolig frykter man at uu-begrepet uthules eller utvannes dersom uu kobles på andre samfunnsutfordringer. Samtidig er man redd for at personer med funksjonsnedsettelser skal miste rettigheter og muligheter dersom vekten i uu-arbeidet legges på individuelle løsninger. Noen grupper er sårbare, og man tenker seg at de beskyttes best ved å understreke det universelle i uu.

Forfatterne vurderer det slik at det er tvingende nødvendig å åpne opp og utvide diskusjonen om uu. Bak dagens offisielle forståelse skjuler det seg uklarhet og uenighet. Denne uklarheten og uenigheten kan komme til å vokse. Trendene som scenariene har anskueliggjort, innebærer sett under ett at et uu basert på status quo hverken kan regne med generelt gjennomslag i samfunnet eller status som en prioritert nisje eller kampsak.

De miljøene som er mest opptatt av uu i dag, trenger flere forbundsfeller. Vil man ha innflytelse, må man tillate medinnflytelse. Det betyr i sin tur at uu-feltet må åpne seg for nye interesser, partnere og diskusjoner om hva et universelt utformet samfunn skal være. Diskusjonene om veikart i scenarieprosessen viste at tenkningen om hvordan andre krefter kan involveres i gjennomføringen av et genuint universelt utformet samfunn, ennå ikke har kommet særlig langt.

I tiden som kommer vil det være fruktbart å se nærmere på hvordan uu kan bidra i oppfølgingen av eldrepolitikken og vice-versa. Det vil også være riktig å gå mer konkret til verks i utforskningen av hvordan uu kan medvirke i integreringen av nye befolkningsgrupper. Næringslivet oppfattes i dag på mange måter mer som en motpart enn en medspiller. Her er det behov for nye innfallsvinkler, incitamenter og samarbeidsmønstre. Tilsvarende er det nødvendig å ta kommunenes økonomiske situasjon på alvor og utvikle planer som faktisk kan virkeliggjøres. Generelt ser det ut til å være behov for flere incentiver og positive tiltak.

Råd om oppfølgingen

- *Scenariegruppen anbefaler at tidsperspektivet for uu-arbeidet utvides fra 2025 til 2030.* Det vil gi pusterom for å utarbeide og gjennomføre planer som både er ambisiøse og praktiske. Forfatterne mener at man til gjengjeld må kreve at det introduseres *en mer systematisk arbeidsmetodikk i konkretiseringen, prioriteringen, gjennomføringen og oppfølgingen av planene for uu.* Viktigst av alt er at man unngår en opphopning av ideelle mål og intensjoner, dvs. at det lages ønskelister uten strategiske prioriteringer.

- *Grunnforutsetningen må være at man jobber fram en langt tydeligere felles forståelse av hva man vil oppnå i framtiden (2030).* Den ønskede tilstanden i 2030 må beskrives på en presis og samtidig inspirerende måte. Ambisjonene må kunne vinne gjenklang i flere miljøer. I et 15-årsperspektiv er det nødvendig å lage klare milepæler, basert på *reelle prioriteringer*.

- *I tråd med analysen over, mener vi det er grunn til å definere uu som en løpende oppgave*. Uu har en gjennomgripende karakter, og det vil stadig dukke opp nye problemstillinger. Følgelig bør man unngå forestillinger om at "alt" skal være avklart innen en bestemt dato. Snarere enn å operere med en forholdsvis luftig visjon, med 2030 som sluttpunkt, bør man se de neste 15 årene som en viktig, trolig avgjørende, etappe i virkeliggjøringen av et universelt samfunn.

- Det er samtidig viktig å presisere at det ikke er tilstrekkelig med handlingsplaner eller framdriftsplaner. *Uu-feltet behøver en strategi.*[14] Uten en sammenhengende strategi vil ulike tiltak, hvor positive de enn er, lett få et uforpliktende, tilfeldig preg. Man risikerer at innsatsen løper ut i sand.

- *Scenarieprosessen bør sees som et første steg i retning av en fornyelse av den strategiske tenkningen om uu.* Scenarieprosessen har resultert i et vell av momenter, råd og ansatser til policy. Materialet er likevel ikke av en slik karakter at det er naturlig å presentere ferdige utarbeidede forslag til veikart på dette stadiet. Det er nødvendig å presisere målene, konkretisere tiltakene og foreta tydelige prioriteringer langs tidsaksen.

- Prosessen har klarlagt at det er behov for håndfast langsiktig tenkning og at veikart kan være et egnet verktøy for utvikling av policy og strategi. Det kan selvfølgelig også finnes andre interessante grep. Dersom man vil bygge videre på det arbeid som er gjort, vil vi anbefale at man utarbeider et overordnet (strategisk) veikart og et sett med tematiske veikart, for eksempel for økt

[14] Med strategi sikter vi til et samlet grep snarere enn til en framdriftsplan eller en plan for gjennomføring av ulike spredte tiltak. Strategien må bygge på og tydeliggjøre prioriteringer av mål og midler.

tilgjengelighet,[15] uu i regional samfunnsplanlegging og uu i næringsutvikling og innovasjon.

- Endringer krever tid og tålmodighet, men også aktiv regi. Det er naturlig å tenke seg at det i kjølvannet av scenarieprosessen gjennomføres *en nøye tilrettelagt strategiprosess* (f.eks. som skissert i figur 12). Premissene for strategiprosessen må avklares i dialog med nasjonale myndigheter og etter at Stortinget er orientert om status i arbeidet.

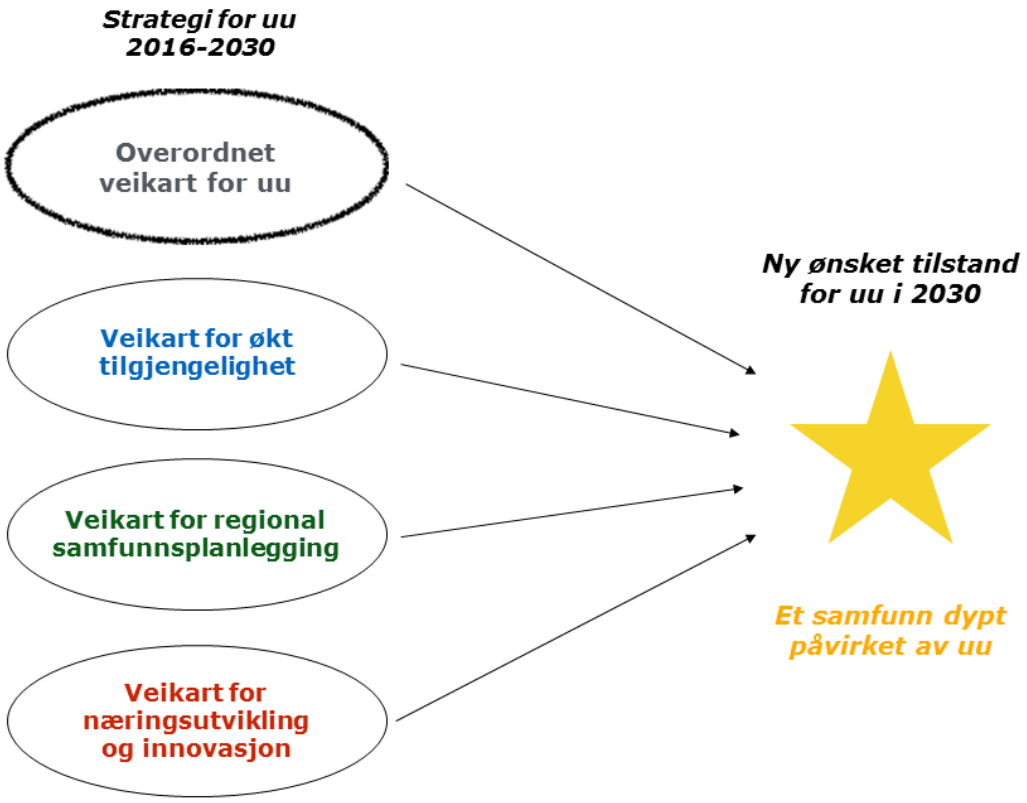

Figur 12: Oppfølging gjennom en egen strategiprosess

[15] En løsning kan bli gradvis mer tilgjengelig gjennom tilrettelegging for stadig flere grupper, mens en universelt utformet løsning i prinsippet skal være tilgjengelig for alle i så stor utstrekning som mulig.

Oppsummering og anbefalinger

I det følgende vil vi oppsummere de viktigste resultatene og lærdommene fra scenarieprosessen og analysearbeidet.

- Etter arbeidet med scenariene og veikart står det klarere enn noen gang at uu er dypt avhengig av andre drivkrefter og interesser i samfunnet. Det er ikke mulig å få et godt grep om utfordringene uten å forstå det store bildet, hvor vanskelig dette enn er. En viktig lærdom er at uu ikke bare påvirker samfunnet, men at uu også må endre seg i takt med samfunnet.
- Prosessen har åpnet opp diskusjonen om uu og det store bildet. Prosessen har vist at nytenkning både er nødvendig og mulig. Nytenkning daler ikke ned fra oven; det krever konsentrert innsats og vilje til etterprøving av gamle sannheter. En vellykket oppfølging av prosessen forutsetter politisk støtte og profesjonell regi.
- Et omfattende og spennende idemateriale ligger nå på bordet. Materialet, som omfatter scenarier, momenter til veikart og synspunkter på utfordringene for uu, kan komme til nytte i oppdragsgivers arbeid med formidling, dialog og policyutvikling.
- Prosessen har gitt deltakerne verdifull praktisk erfaring med langsiktig tenkning og planlegging. Det er mulig å ta med seg denne erfaringen i oppfølgingen av scenarieprosessen. Myndighetene har et ansvar for å samle trådene og muliggjøre strategisk dialog og praktisk samarbeid på tvers av sektorer, fag og miljøer.
- Prosessen har styrket nettverkene innenfor uu-feltet og økt interessen for en fornyelse av uu-arbeidet. Det finnes en forventning om videre dialog og samarbeid.

Med tanke på neste fase er det særlig tre poenger som bør framheves:

For det første vil det være avgjørende at man utnytter den åpning som nå er skapt til å føre en fordomsfri debatt om selve uu-begrepet. Uu-begrepet er ikke hugget i stein. Erfaringene fra scenarieprosessen understreker behovet for «å etablere en klarere sammenheng mellom politiske visjoner og målsetninger på den ene siden og virkemidler og tiltak på ulike felt på den andre siden», jfr. konklusjonen i evalueringen av den tidligere handlingsplanen. Lærdommen er at man må bygge på en betydelig klarere felles forståelse av hva man vil oppnå i framtiden og hva som skal til for å virkeliggjøre et universelt utformet samfunn. En slik tydeligere forståelse er også forutsetningen for å kunne foreta reelle, relevante prioriteringer.

For det annet må perspektiver og tiltak fra uu-feltet knyttes tettere til andre politikk- og samfunnsområder. Scenarieprosessen har belyst behovet for å nå bredere ut med informasjon, utvikle nettverkene og engasjere flere grupper og miljøer i uu. Samarbeidet med næringslivet og kommunene må forsterkes. Tiltak for uu kan ikke sees isolert, men må i størst mulig grad integreres i virksomheten på andre fagfelt og politikkområder. Vi tenker her særlig på eldrepolitikken, velferdspolitikken og strategier for velferdsteknologi, arbeidslivspolitikken og miljø-, bolig- og transportplanleggingen. Enkelt uttrykt: Uu-feltet trenger flere samarbeidspartnere, flere støttespillere og flere samarbeidsideer.

For det tredje er det viktig å betrakte uu som en løpende prosess og en permanent oppgave. Teknologi- og samfunnsutviklingen akselererer og skaper stadig nye utfordringer for uu-feltet, noe som må få konsekvenser for den politiske tilnærmingen og den praktiske planleggingen. Å fastsette et årstall i framtiden for når et universelt utformet samfunn skal være realisert en gang for alle, er upraktisk og lite troverdig. Uu er et bevegelig mål. Den teknologiske utviklingen vi er på full fart inn i, gir også helt nye muligheter for å utvide virkefeltet for og nytteverdien av uu. Detaljerte tekniske krav kan fort bli utdaterte, og man bør i framtiden legge større vekt på prosesser for eksperimentering, dialog og læring. Hvordan skape grobunn og rammevilkår for brukermedvirkning og teknologisk innovasjon? Hvordan hjelpe fram nettverk som vil prøve ut nye uu-løsninger?

De tre skisserte hovedpoengene henger sammen. Neste skritt bør være å gi uu-arbeidet mer vind i seilene ved å organisere en strategiprosess for norske myndigheters håndtering av uu-utfordringene. Prosessen bør ha som formål å bane vei for en mer systematisk satsing på et universelt utformet samfunn, der 2030 erstatter 2025 som tidshorisont. Det er behov for en forpliktende strategi med et 15-årsperspektiv (2016-2030).

Strategien bør handle om å ta tyren ved hornene. Strategien bør være et redskap for mobilisering og samordning. Strategien bør dreie seg om å utnytte handlingsrommet fullt ut.

Vedlegg 1: Tre scenarier om uu

Handlingsrom for et universelt utformet samfunn

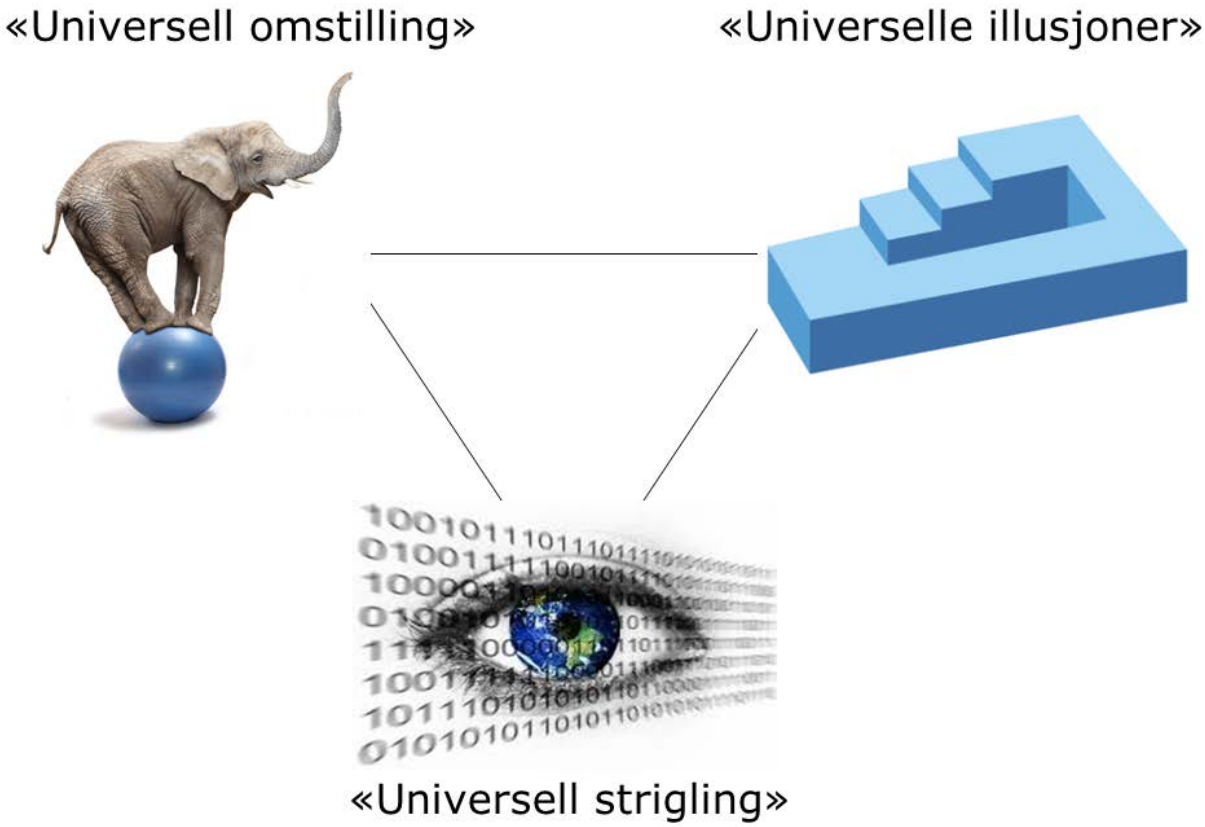

Figur 13: Tre scenarier symbolisert som ytterpunktene i en trekant

Introduksjon til scenariene

På oppdrag fra Deltasenteret har en allsidig sammensatt scenariegruppe våren/sommeren 2016 utarbeidet tre scenarier (framtidsbilder) om uu i 2035. Hensikten har vært å lære mer om rammebetingelsene for uu og potensialet for endring. Scenariene er ment som en hjelp til å forstå det framtidige handlingsrommet.

Ingen kan vite hvordan virkeligheten vil se ut i 2035. Scenariene er ikke spådommer eller prognoser. Snarere er scenariene et forsøk på å systematisere vår kunnskap og våre antakelser om en utvikling som er dypt usikker. Scenariene får oss til å løfte blikket og se flere mulige veier og utfall.

Scenariene må heller ikke forveksles med visjoner eller strategier. Scenariene utforsker hvordan det faktisk kan komme til å gå for uu i Norge, uavhengig av hva hver enkelt av oss mener er riktig eller ønskelig. Det er meningen at scenariene skal utfordre. Scenariene er ment som medisin mot ønsketenkning og vanetenkning. Bare på den måten kan scenariene bidra til ny erkjennelse og fungere som redskap for strategisk nytenkning.

Uu-feltet er komplekst. Scenariene kan ikke og skal ikke behandle alle sider ved uu. De skal få oss til å se det store bildet.

Scenariene tilhører ingen enkelt person. De tre scenariene er blitt til gjennom en kollektiv prosess, der erkjennelser og forutanelser fra mer enn tretti personer er føyet sammen til et større hele. Scenariene bygger på scenariegruppens tenkning på tre medvirkningsbaserte verksteder. Det er ikke et krav at alle skal kunne kjenne seg igjen i alt.

Vi anbefaler at de tre scenariene leses i sammenheng. For å lette forståelsen, har vi laget en tabell som ser de tre scenariene under ett. Tabellen sammenfatter hovedpoenger og gjør det enklere å forstå ulikhetene mellom scenariene.

Ved å beskrive tre ulike tilstander i 2035, kaster scenariene lys over dagens situasjon og vår nåværende forståelse av utfordringene. Slik scenariegruppen fastslo, finnes det et klart behov for nytenkning. Scenariene er tilgjengelige for alle interesserte og kan brukes i ulike former for dialog og strategiutvikling.

Scenariene sett under ett – oversiktstabell

	Hva betyr uu i samfunnet?	Hvordan arter uu seg?	Hva slags rammebetingelser?	Hvem dominerer?
Universell omstilling	Uu en nøkkel til å mobilisere flere i arbeidslivet. Uu bidrar til omstilling i norsk økonomi.	Uu basert på brukerbehov og utstrakt brukermedvirkning. Skjerpede kompetansekrav også for personer med funksjonsnedsettelser. Spenninger rundt personvern og eiendomsrett.	Nye næringer og omorganisering av velferdsstaten skaper muligheter og utfordringer for uu. Insentiver for løsninger av god kvalitet.	Næringslivet, deler av staten, storkommuner og personer og grupper som kan mye om inkludering og universell utforming.
Universelle illusjoner	Uu løftes fram offisielt, men betyr stadig mindre i praksis, til tross for at eldrebølgen og uu burde kunne sees i sammenheng.	Innbyggerne og brukerne taes med på råd, men har liten innflytelse. Uu følges ikke opp med konkrete krav eller sanksjoner. Dermed er det behov for (dyre) behovsprøvde personaliserte løsninger.	Tøff omstilling og økende utenforskap. Dårlige vilkår for allmenne, kollektive ordninger.	Myndigheter følger næringslivets ønsker om uu, andre samfunnsutfordringer har prioritet. Frivillige organisasjoner og ildsjeler kompenserer.
Universell strigling	Uu et redskap for effektivisering, sentralisering, overvåkning og kostnadskontroll for velferdsstaten og en gylden inntektsmulighet for globale selskaper.	Vekt på rigide og lite fleksible standardløsninger ved hjelp av nye teknologier, bl.a. velferdsteknologi og intelligente systemer. Lobbyvirksomhet og kamp mellom ulike interesser.	Sterkt behov for effektivisering av velferden og overvåkning av innbyggerne for å regulere adferd og spare penger.	EU, nasjonale myndigheter og globale konserner. Myndighetene støtter seg på tjenestene til de store selskapene.

Aksekors

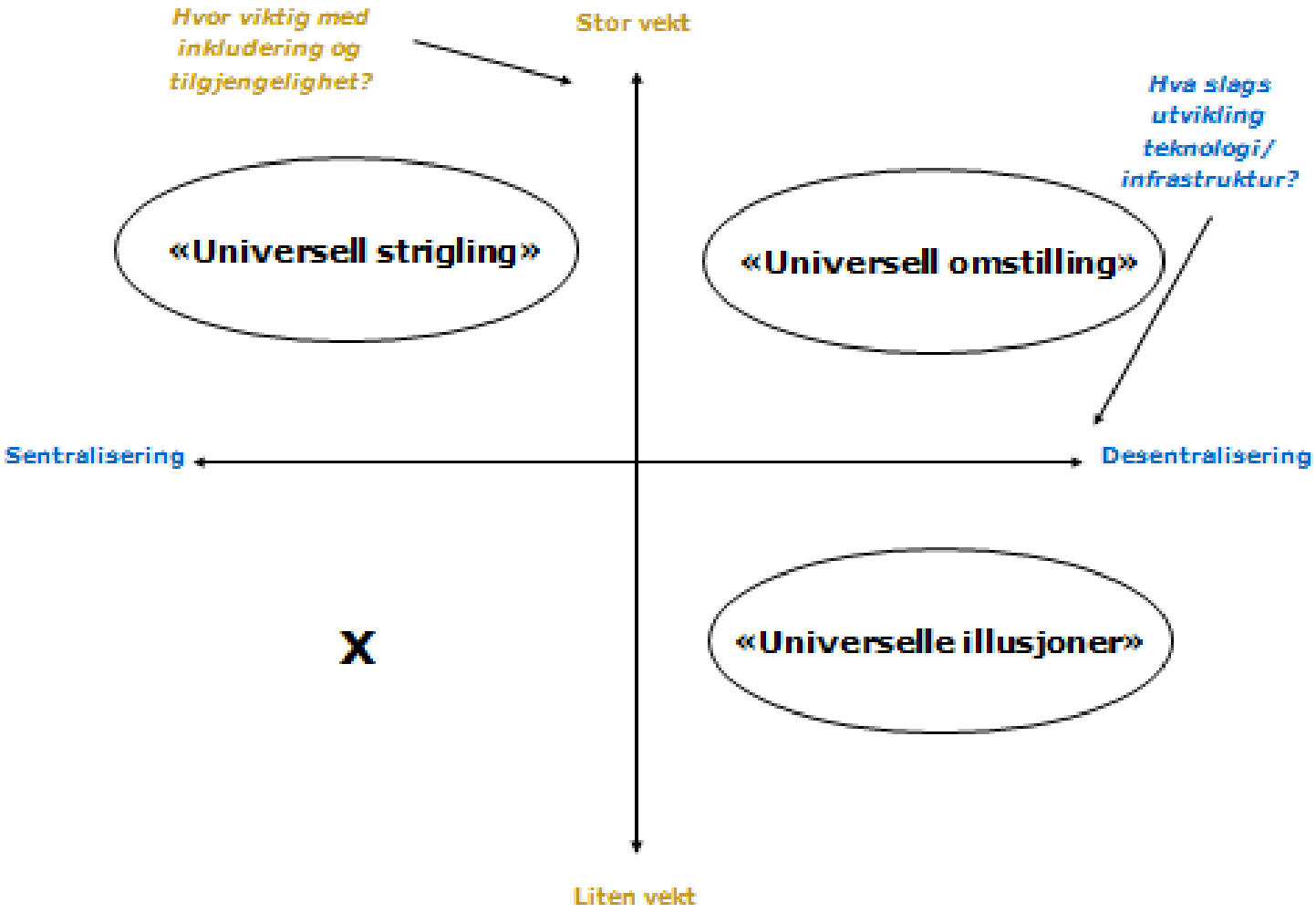

Figur 14: Aksekors

“Universell omstilling”

Dette er historien om hvordan uu bidrar til omstillingen av norsk økonomi. Det er også historien om et konkurransepreget samfunn med både innovasjon og brukermedvirkning og større sosiale forskjeller.

Det store bildet

I 2035 er det ny vekst i Norge. Norge har kommet seg opp av bølgedalen på 2020-tallet, da oljeformuen skrumpet inn og sosiale utfordringer spente velferdsstaten til bristepunktet. Nye næringer har banet seg vei, og nye produkter, tjenester, arbeidsformer og sosiale arenaer ser dagens lys.

Kraftig omstilling redder velferdsstaten

Veksten skjer i hovedsak i næringslivet. Velferdsstaten og de nye storkommunene har overlevd etter en ordentlig hestekur. Mange offentlige ordninger er blitt avviklet eller redusert for å sikre folketrygden og gi storkommunene rom for å satse på eldreomsorg.

Samfunnet kjennetegnes av at det finnes flere former for tilknytning til arbeidslivet. Det er tøffe krav til kompetanse og omstillingsevne. Det gjelder for alle arbeidstakere og kanskje spesielt for personer med funksjonsnedsettelser. Arbeidslivet krever fleksibilitet og vilje til nærmest konstant læring. Skillet mellom arbeid og fritid er omtrent utvisket. Teknologiske løsninger kommer på løpende bånd, og kunnskapen blir fort utdatert.

Krevende inkludering

I 2035 er inkludering og integrering mer enn honnørord. Det er fordi personer med funksjonsnedsettelser, eldre og innvandrere har kommet i arbeid og aktivitet i langt større grad enn før. Det påvirker også resten av arbeidslivet.

Men inkluderingen har et janusansikt: Slipper du ikke til i arbeidslivet, er du ille ute. På den ene siden skapes det en masse nye arbeidsplasser, og aldri før har så mange mennesker med funksjonsnedsettelser deltatt i arbeidslivet og oppnådd gode resultater og levekår. På den annen side finnes det fremdeles en god del mennesker som ikke har den nødvendige kompetansen og som ikke kommer i arbeid. De får merke at velferdsordningene og sikkerhetsnettet er betydelig svakere enn på 2000-tallet.

Hva skjer med uu?

Universell utforming har trådt ut av anonymiteten. Folk flest er blitt mer oppmerksomme på hva uu er, og holdningene er mer positive enn på 2000-tallet. Det skyldes at flere av de mest framgangsrike «gasellene» har uu og tilgjengelighet som forretningsidé. De har lykkes med å skape store verdier for landet og nye spennende arbeidsplasser.

Næringslivet satser på uu

Etter et tilbakeslag for uu i tiden før 2020 ble det i begynnelsen av 2020-årene vedtatt skjerpede krav til utformingen av bygninger, fysiske omgivelser og utdanningstilbud. I 2035 bidrar offentlige standarder for tilgjengelighet, funksjonalitet og livskvalitet, og til at næringslivet utvikler nye tjenester i samarbeid med brukerne og frivillige organisasjoner. Uu er blitt en drivkraft for teknologisk nyskaping og nye måter å bruke teknologien på i et samfunn som alltid er online. Norge trenger omstilling og fornyelse, og det er om å gjøre å ta alle krefter i bruk. Personer med funksjonsnedsettelser vet mye om hva inkludering og tilpasning betyr, og flere jobber som gründere og freelancere.

Innovasjonen er kompleks og motsetningsfylt. Det oppstår raskt innovative løsninger på områder der det er store kjøpesterke grupper, mens mindre grupper med begrenset markedsmakt ikke får samme oppmerksomhet. Storkommuner gir innovasjonsstøtte basert på størrelse på brukergruppe. Brukermedvirkning og gode demokratiske prosesser er ingen garanti i seg selv, hverken for innovasjon eller universell utforming.

Fornyelse av bygningsmassen

Utover i 2020-årene blir det igangsatt en nasjonal dugnad for modernisering av bygningsmassen. Det skjer for å møte nye behov og krav som følge av eldrebølgen, integreringen av nye folkegrupper og det grønne skiftet. Programmet er vellykket, ikke minst fordi bygningsbransjen og eiendomsbransjen er sterkt involvert både i organiseringen og i gjennomføringen. Økt bevissthet om og kompetanse på uu viser seg å være gull verdt. Satsingen krever betydelige investeringer over en 15-årsperiode. I 2035 er størstedelen av den gamle bygningsmassen oppgradert. Det er ingen uenighet i samfunnet om dette, universelt utformede bygninger er både lønnsomt og miljøvennlig.

Tilgjengelighet og livskvalitet

Økonomien må bli mer bærekraftig, og det stilles strengere krav til produkters kvalitet og slitestyrke. Gamle dagers bruk- og kastmentalitet kan ikke lenger tolereres. Uu gir

drahjelp til utviklingen av produkter og tjenester med svært høy brukskvalitet. Inkluderende norsk design blir stadig mer anerkjent ute i verden. I storbyene blir nye bydeler organisert som «smarte byer», med nye tekniske løsninger og med universell utforming av bygninger, byrom og transport. En bedrift i Tromsø får EU-kommisjonens pris for utviklingen av den mest inkluderende arbeidsplassen i Europa. Det nye hovedkontoret er et eksempel på hvordan en arbeidsplass kan være tilgjengelig og inkluderende for alle medarbeidere - og er i tillegg visuelt slående og vakkert. Men ikke alle kommuner får det til å svinge på denne måten.

Hverdagsteknologiens innmarsj

Nye teknologier bidrar til bedre tilgjengelighet og høyere livskvalitet for flere grupper. «Kunstig intelligens» og nye metoder for analyse av store datamengder åpner for økt tilgjengelighet gjennom personaliserte løsninger. Dermed blir det lettere å lage løsninger som er nøyaktig tilpasset den enkeltes behov, funksjonsnivå og preferanser. Hverdags- og velferdsteknologien gir økt selvstendighet og medbestemmelse for eldre, syke og personer med funksjonsnedsettelser. Avanserte, diskrete hverdagsroboter som styres av brukerne selv, hjelper til med store og små gjøremål i det daglige. Mye av innovasjonen handler om å gi innbyggerne mer kontroll over eget liv og like muligheter til deltakelse, spesielt i arbeidslivet.

Dyre og inngripende løsninger

Teknologien åpner opp. Baksiden av medaljen er at personvernet og eiendomsretten til data blir satt under press. Informasjonen om innbyggerne og deres behov flyter i mange retninger. Den som vil ha personalisering og spesialtjenester, må godta alt som står med liten skrift.

En annen utfordring er at mange av de beste og mest brukervennlige løsningene er kommersielle og dyre for brukerne. Tjenestene må betales gjennom abonnementer. Staten og kommunene kan bidra noe, men prinsippet er behovsprøving – ikke universelle rettigheter. Mange tjenester er universelt utformet, men tilgangen er ikke universell.

Tvetydig brukermedvirkning

Brukermedvirkning er institusjonalisert og gjennomført på alle nivåer. Interesseorganisasjoner er aktivt med i forvaltningen og fordelingen av de forholdsvis begrensede ressursene som staten og kommunene råder over. Noen sier at det er en kamp om smuler og at brukermedvirkningen kun bidrar til å legitimere en systematisk skjevfordeling i samfunnet. Prosessene preges av flertallstenkning og gjennomslag for de sterkeste. Det er likevel enighet om at det har vært en positiv

utvikling for mange grupper, inkludert personer med funksjonsnedsettelser, de siste 20 årene.

Oppsummert

I 2035 er interessen for brukermedvirkning og demokratisk dialog sterk, og uu er en nøkkel til innovasjon i Norge. Den offentlige velferden er svekket, men mange faller utenfor fordi de ikke får jobb. Uu innebærer balansekunst og omstilling.

Illustrasjon: www.tibe.no

UNIVERSELL OMSTILLING

“Universelle illusjoner”

Dette er historien om hvordan uu vinner debatten, men taper kampen om oppmerksomheten og ressursene. Uu overskylles av eldrebølgen og handler mer om intensjoner enn om praktisk handling.

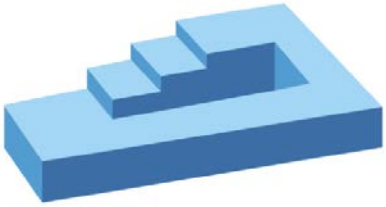

Det store bildet

Brageløfter

I 2035 er innbyggerne og brukerne med, i alle fall i festtaler. Som ventet har antallet og andelen eldre i befolkningen økt, og det er også flere personer med en annen kulturell bakgrunn. Innbyggerne blir oppmuntret til å delta i diskusjoner om ny teknologi og utformingen av fysiske omgivelser, og myndighetene ber stadig om «innspill» til hvordan man kan få til et «inkluderende Norge».

Mediene forteller at FN-topper roser Norges og Nordens innsats for å introdusere uu som et verktøy for menneskerettighetene og en mer helhetlig samfunnsplanlegging. Budskapet om at Norge ligger i têt i arbeidet med å gjennomføre et universelt utformet samfunn, gjentas så ofte at mange anser det som en selvinnlysende sannhet.

Økt tilgjengelighet inngår i forsøk på å modernisere den offentlige velferden og motvirke spenninger mellom ulike samfunnsgrupper. Men myndighetene ønsker ikke å legge lista for høyt, siden stat, kommuner og næringsliv mener at kostnadene raskt kan bli for store.

Uu i praksis nedprioritert

Den offentlige pengesekken er snørt hardere sammen enn tidligere. Uu møtes med velvilje, men havner i skyggen av andre samfunnsutfordringer. Det er krevende å argumentere for investeringer i uu og nye omfattende kollektive løsninger i en situasjon der befolkningen fortsetter å vokse, der klimaendringene skaper uoversiktlige utfordringer, og der mange mennesker ser tilgjengelighet som et privat problem.

Myndighetene er mest opptatt av den store gruppen eldre og bygger derfor ut velferdsteknologiske løsninger. Mange er relativt friske og engasjerer seg i frivillig arbeid, men flere enn før sliter med helseplager. Velferdsteknologien gir grunnlag for et desentralisert og finmasket helse- og omsorgstilbud. Tjenester og omgivelser må tilpasses den enkeltes behov for å være effektive – noe som koster.

Hva skjer med uu?

I virkeligheten mangler uu dypere forankring. Det er et problem at uu ikke oppfattes som et verktøy for å oppnå inkludering og like muligheter for alle, men snarere som en generell programerklæring og en uklart begrunnet utgiftspost. De fleste kan synes at uu er ønskelig, men det vurderes ikke som viktig nok når det blir snakk om budsjetter og konkrete prioriteringer. Oppfatningen er at uu er dyrt, kompliserende og belastende for kommuneøkonomien, boligbyggingen og transportsektoren.

Privatisering av problemer

Tilgjengelighetsutfordringer forstås av samfunnet og politikerne som problemer for individer (typisk personer med funksjonsnedsettelser) eller særgrupper (typisk grupper med særskilte tilstander). I praksis overlater man til den enkelte selv, familiene eller interesseorganisasjonene å løse utfordringene. Holdningene er et naturlig resultat av en utvikling som har pågått siden 2010-tallet. I debatten i årene før 2020 sa alle politikere seg enig i at man aldri ville få et uu-samfunn uten en sterk innsats for å gjøre noe med den eldre boligmassen. Samtidig var skepsisen til å bevilge midler stor.

I 2035 er mindre enn halvparten av all bygningsmasse universelt utformet, til tross for politiske ønsker gjennom nesten 25 år. Nedprioriteringen av praktiske tiltak har forvandlet uu fra å være en bevisst strategi og et lovpålagt samfunnsmål til å bli en uforpliktende målsetning og noe som kan være «kjekt å ha». Lovbrudd blir ikke fulgt opp med sanksjoner. Samfunnsplanleggingen lider under sektortankegang og fragmentering. Men det er viktig for myndighetene å gi inntrykk av handlekraft. På den måten har det oppstått et voksende gap mellom hva som sies og hva som faktisk gjøres.

Norsk passivitet

Mangelen på nasjonal politikk viser seg også når det gjelder personvern. De store internasjonale aktørene tilbyr personaliserte tjenester som utfordrer personvernet og den enkeltes integritet. Norge har ingen selvstendig, proaktiv politikk og overlater i praksis til EU og FN å stake ut kursen for lovgivningen.

Omstillingen i norsk økonomi er brutal og skaper økt utenforskap. Det utvikler seg et A-lag og et B-lag i arbeidsmarkedet og samfunnet. Overalt er det behov for innsats og initiativ, men personer med funksjonsnedsettelser står sist i køen i konkurransen om de interessante jobbene.

Teknologien skuffer

Utfordringene møtes ikke med universell utforming og fellesløsninger, men ved at man individualiserer ansvaret, og ved at man setter sin lit til at nye teknologiske og medisinske løsninger og tjenester skal bøte på problemene. Sannheten er at den teknologiske og medisinske utviklingen skjer langsommere og mer rykkevis enn mange hadde forestilt seg på 2010-tallet. Anvendelsen av ny teknologi hemmes av manglende samordning, standardisering og interoperabilitet. Det finnes individuelle løsninger som kan være uhyre brukervennlige og treffsikre, men disse er dyre i anskaffelse og drift. I takt med at utfordringene vokser, trapper myndighetene opp den offisielle retorikken om inkludering.

Rettigheter uthules og krenkes

Imens tårner de praktiske problemene med sviktende tilgjengelighet og deltakelse i samfunnsliv og arbeidsliv seg opp, og misnøyen vokser. Enkeltpersoner må gå til kamp for å ivareta sine rettigheter. Flere rettssaker blir holdt, både i Oslo og Strasbourg. Kunstnere setter ord på smerten og skuffelsen – men det er å få som virkelig tar budskapet til seg.

Uu spiller annenfiolin

Noen aktører i næringslivet ser likevel forretningsmuligheter i uu. Det finnes innovative bedrifter som er inspirert av universell utforming. I noen lokalsamfunn brukes uu til å skape inkluderende, tilpassede arbeidsplasser som gjør det mulig for seniorene og andre å stå lenger i arbeid. Men gründerne er ikke mange nok og sterke nok til å være veivisere for en ny utvikling.

Enkelte grupper klarer seg fint, ikke minst eldre med god helse og solid økonomi. Myndighetene legger vekt på integrering av innvandrere, og det lages en rekke nye tjenester for personer med annen språklig og kulturell bakgrunn. Personer med vesentlige, sammensatte funksjonsnedsettelser kommer i annen rekke. De er avhengige av veldedighet og hjelp fra frivillige. Ildsjelene gjør så godt de kan, men kan ikke overkomme alle oppgaver.

Oppsummert

I 2035 er fasaden viktigst. Universell utforming handler først og fremst om store ambisjoner og velvillig retorikk. Uu betyr stadig mindre i praksis, til tross for at håndteringen av eldrebølgen og uu burde kunne sees i sammenheng. Myndighetene følger næringslivets ønsker, og flere rammes av utenforskap.

Illustrasjon: www.tibe.no

UNIVERSELLE ILLUSJONER

“Universell strigling”

Dette er historien om hvordan uu går hånd i hånd med kontroll og effektivisering. Uu dreier seg om rigide standardløsninger basert på nasjonale og internasjonale krav.

Det store bildet

I 2035 samarbeider myndigheter og store internasjonale selskaper om å dra velferden i en teknologisk og teknokratisk retning. Reell brukermedvirkning og (dyre) individuelle ønsker er underordnet behovet for kontroll og sentralisering. I den grad det er plass til medvirkning, er det tale om brukertesting og opinionsundersøkelser.

Rasjonalisering og kostnadskutt

Det har kommet flere viktige, og til dels overraskende, gjennombrudd i behandlingen av sykdommer, men på grunn av eldrebølgen har det likevel vært en økning i antall personer med kroniske og sammensatte lidelser. Flere unge sliter med utmattelse og pyskiske problemer. Aldri før har det vært så mange med funksjonsnedsettelser, og aldri før har bekymringen for offentlige utgifter vært større.

Befolkningen er blitt stadig mer mangfoldig både når det gjelder forutsetninger og behov. Urbaniseringen har fortsatt med uforminsket styrke, og det er blitt flere enkelthusholdninger. Utemiljøer, bygninger og boliger må tilpasses en endret befolkning med nye behov og krav. Med flere eldre og syke som bor alene, øker behovet for oppfølging i hjemmet. De fleste aksepterer bruk av sporing og overvåkning som en betingelse for å få nødvendig hjelp.

Myndigheter og globale selskaper hånd i hånd

Myndighetene effektiviserer, administrerer og strømlinjeformer velferdsstaten ved hjelp av teknologi i og utenfor hjemmet. Penger må spares. Det er også viktig å holde oppsyn med innbyggerne i en uoversiktlig, urolig tid.

Løsninger utviklet av globale aktører er billigst, og de oppfyller også tilgjengelighetskravene – på et vis. Det har selvsagt den uunngåelige bieffekten at de store selskapene må vite en god del mer om deg og meg og oss. Profileringen skjer med utgangspunkt i detaljerte, heldekkende befolkningsdata. I prinsippet er ingen opplysninger hemmelige lenger.

Hva skjer med uu?

Internasjonale krav driver verket

De internasjonale kravene til tilgjengelighet for produkter, tjenester og omgivelser påvirker dagsordenen for uu i Norge. Kravene omfatter teknologi, infrastruktur og fysisk miljø, som boliger og uteområder, i tillegg til IKT. Tilgjengelighet har derfor høy prioritet, men vel å merke innenfor de rammer og standarder som fastlegges av nasjonale og internasjonale myndigheter.

Norge følger de internasjonale kravene til tilgjengelighet til punkt og prikke, og det settes likhetstegn mellom uu og internasjonale tilgjengelighetskrav. Det betyr at grupper som man ikke har tatt tilstrekkelig hensyn til ved utviklingen av kravene, i praksis ikke omfattes av uu-begrepet. Det betyr også at de norske kravene til bygninger blir kraftig nedtonet. I offentlige byggeprosjekter legger man seg som regel på minstekravene i lovverket.

Lobbyistene dominerer

Det er viktig å påvirke standardene. Noen interesseorganisasjoner jobber effektivt med lobbyvirksomhet både hjemme og internasjonalt. De klarer å sette et tydelig stempel på virkelighetsforståelsen og hva som anses som gode løsninger, selv om det kan være i konflikt med behovene til andre grupper. Men som interesseorganisasjonene selv har dokumentert, er det mer å tjene på å tilrettelegge for noen grupper enn for andre.

Velferden underlagt teknologiske krav

Man må være superbruker, helst ”digital native”. Det settes inn store ressurser på velferdsteknologi for personer med sammensatte kroniske sykdommer. Det handler om teknologi som primært brukes i hjemmene, og kompetanse på bruk av avansert teknologi er en forutsetning for velferdsytelser.

Teknologi i hjemmene gir fantastiske muligheter til å delta på kulturarrangementer, møter og sammenkomster. Ved hjelp av VR-teknologi (Virtual Reality) innarbeidet i hjemmenes medie- og kommunikasjonsløsninger, kan opplevelsen av kultur- og idrettsarrangementer nærme seg “the real thing”, i hvert fall når teknologien fungerer som den skal. Det blir opp til arrangørene å velge om de vil gi digital eller fysisk tilgang til sine arrangementer. Det er jo veldig greit at personer med funksjonsnedsettelser kan delta digitalt, så unngår man mye praktisk styr.

Kontroll er lønnsomt

Næringslivet er opptatt av de aspektene ved tilgjengelighet som er billigst å implementere og som omfatter store brukergrupper. Inkludering og tilgjengelighet gjennomføres ovenfra med bruk av nye former for teknologi, for eksempel smarte systemer basert på analyser av store datamengder, maskinlæring og VR. Hverdags- og velferdsteknologien gir glimrende muligheter for effektivisering og fjernstyrt, sentralisert helsekontroll. I mange tilfeller vinner globale selskaper fram med sine løsninger i anbudskonkurranser. Nasjonale myndigheter føler seg til dels maktesløse i spørsmål som gjelder råderetten over personopplysninger og aggregerte data.

De nye store og gjennomgående systemene gir oversikt og mulighet for hurtig og effektiv oppfølging av innbyggerne. Mange personer med funksjonsnedsettelser får tilgang til mer og bedre informasjon og nye attraktive interaktive tjenester og kulturtilbud. For de fleste er det er lett å benytte digitale bestillingsløsninger på nett. Myndighetene kan lett overvåke innbyggernes adferd. Informasjonssystemene kan for eksempel brukes til å følge opp demente og til å informere innbyggerne om muligheter og rettigheter. Systemene kan også benyttes til å motivere ungdom til sunne livsstilsvalg og til å gripe inn overfor personer med en uheldig livsførsel.

Effektivitet og angst

Lokale variasjoner og verdier forsvinner i kjølvannet av de rigide og lite fleksible standardløsningene. Dette betyr at det er lite slingringsmonn for å ta hensyn til lokale og individuelle behov. For eksempel er kravene til utendørs ledelinjer og automater i Sør-Europa de samme som i områder med mye snø og is. For å redusere kostnadene, tilbys kun et begrenset antall hjelpemidler (for eksempel rullestoler eller skjermlesere) og modeller innenfor hver kategori. Det gir enklere ordninger, men mindre fleksibilitet og valgfrihet for den enkelte.

Ensrettingen og de rigide standardløsningene er samfunnsmessig lønnsomme. Prisen for den enkelte er passivitet, umyndiggjøring og et svakere personvern. Noen hevder at det er et samfunn som skaper ensomhet og sosial angst.

Oppsummert

I 2035 har formynderne fått flere utfoldelsesmuligheter.
Uu er et redskap for effektivisering, sentralisering, overvåkning og kostnadskontroll for velferdsstaten og en inntektsmulighet for globale selskaper. Velferdsteknologi og intelligente systemer sørger for trygghet, standardisering og en viss ensformighet.

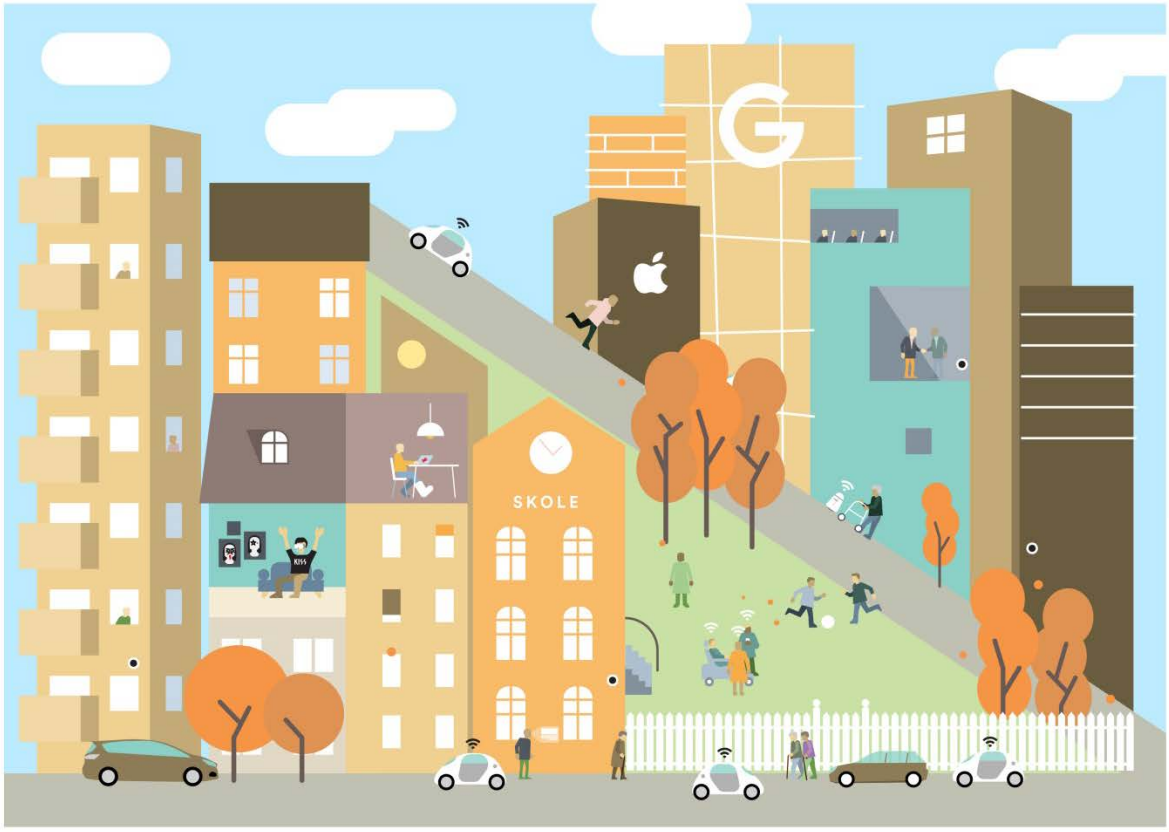

Illustrasjon: www.tibe.no

UNIVERSELL STRIGLING

Vedlegg 2: Momenter fra diskusjon om veikart

2016	2020	2025	2030
Status - Fragmentert tilgjengelighet, mange deler av samfunnet er utilgjengelig - Behov for konkrete mål og tiltak for personers faktiske deltakelse i samfunnet. - Må bli mer konkret på ønsket tilstand i 2030			**Mål** - Universelt utformet samfunn uten barrierer med lik tilgang til tjenester og produkter - Alle vet forskjell på uu og individuell tilrettelegging - Uu er allment ansett og dokumentert som lønnsomt å gjennomføre - Uu er premiss i all samfunns-planlegging - Innovasjonskampen står om evnen til å lage uu-løsninger - Riksantikvarens tilgjengelighetspris er Norges mest attraktive pris - Tilgjengelighet er ikke lenger en barriere for deltakelse i arbeidsliv **Følgende omr. har oppnådd uu:** - Alle grunnskoler - 70% av totale antall boliger er blitt oppgradert il uu - Inngangspartier i alle eksisterende publikumsbygg er uu - Kollektivtransporten (unntak for noen stasjoner) - Info og billettsystemer - Kjøpesentre - Kulturfeltet - Alle arbeidsplasser er uu på IKT

2016	2020	2025	2030
Prosess, plan og strategi - Scenarieprosess - Ambisiøse planer på noen områder: - Vegdirektoratet - Statsbygg - Enkelte fylkeskommuner - Krav til filmer som får støtte - Manglende politisk vilje - Løftebrudd fra regjeringen, mangel på forskrifter - Politikere bevilger ikke penger til å utbedre eksisterende grunnskoler, transport, publikumsbygg m.m. - Andre ting viktigere - Manglende bruk av virkemidler	**Prosess, plan og strategi** - Prioriteringer av delmål fram mot 2030 er foretatt - KUD /KS har laget oppgraderingsplan for skoler med mål om uu i 2030 for alle barneskoler - Mål for 2030 om uu innen ulike samfunnsområder, f.eks. grunnskole, bygg og IKT er konkretisert. Forpliktende handlingsplan med aktivitetskrav til offentlige aktører i alle sektorer - En egen NOU om uu - Innbyggere/eksperter involveres tidligere i kommunal planlegging - Konkrete handlingsplaner for uu - ikke individuelt fokus - Selvaags markedsvurderinger ligger til grunn for nye strategier der uu gjennomsyrer alt - Det har vært en aktiv innsats for å innlemme uu i ny plan- og bygningslov, som et viktig ledd i en helhetlig tilnærming til planlegging av bærekraftig samfunn - Det er utarbeidet tiltakspakke for eldre bebyggelse som stimulerer byggebransjen	**Prosess, plan og strategi** - Politisk enighet i Norge om uu - Uu er inne i alle sektorplaner - Konvensjonen CRPD har ført til krav i handlingsplaner	**Prosess, plan og strategi** - Uu forankret som et integrert samfunnsmål og er institusjonalisert i forvaltningen på ulike nivåer - Uu som strategi og som konkrete løsninger er et viktig element i all planlegging og systemutvikling - Uu som gjennomgripende prinsipp i all offentlig oversiktsplanlegging på lik linje med klima, likestilling og folkehelse - Alle offentlige planer og rapporter skal omfatte/inneholde uu

2016	2020	2025	2030
Samarbeidsarenaer - Manglende tverrfaglig og tverrsektorielt samarbeid og forståelse	**Samarbeidsarenaer** - Et direktorat for uu - Invitere til samarbeid mellom fagbevegelsen og interesseorganisasjoner om et uu i IA, - uu må inngå i IA - Gode samarbeidsarenaer for tverrfaglige sektorer som jobber med uu **Forskning, utredning og utdanning** - Uu inn i skole og utdanning - Informere og tydeliggjøre uu-strategien ved å utarbeide en felles nettside som omfatter alt innen uu - Dokumentere kost/nytte - Forskning og dokumentasjon av effekter av uu og kostnader ved ikke å satse på uu - Utredning om fordeler og samfunnsgevinst av uu - Økonomi i eksisterende boliger - Samfunnsøkonomiske analyser - FoU på ulike sentrale områder	**Samarbeidsarenaer** - Sterke pressgrupper arbeider samlet - Internasjonalt samarbeid etablert, man lærer av andre land: lovverk og løsninger - Uu-veterantreff! **Forskning, utredning og utdanning** - Videreutviklet uu i ulike sektorer/fagområder - Dokumentasjonssenter for uu - Dokumentasjon av effekt og nytteverdi av uu - Økonomiske utredninger av uu på alle samfunnsområder, forsket på kostnadene ved ikke å satse på uu - Uu inngår i all utdanning og opplæring - Opprettet større forelesningsprogram øremerket uu for ulike disipliner, men med vekt på tverrfaglig tilnærming - Uu i all høyre fagutdanning (også akademiske disipliner) - Metodeutvikling - Ny kunnskap - Uu inngår i læreplaner for grunn- og vgs	

2016	2020	2025	2030
Kunnskap, holdnings- og informasjonskampanjer - Manglende kunnskap, spesielt i befolkningen - Holdninger/oppfatninger om at uu kun er for de få og at det er for dyrt - Rattsø har konkludert at uu i boliger er dyrt	**Holdnings- og informasjonskampanjer** - Nasjonal dag/uke - Årlig internasjonal uu-dag - Strategi/tema for informasjonsarbeid/kampanje - Fokus på samfunnsplanlegging og tversektorielt samarbeid - Enklere hverdag for alle - Barnevognkampanje - Vise hvordan uu er relevant for et fleksibelt arbeidsliv - Innstilling/holdning til de som jobber i helsetjenesten **Uu i ulike sektorer** - Forpliktende handlingsplan med øremerkede midler for oppgradering av eksisterende bygg - Krav til restauranter og hoteller - Husbanken må stille krav om uu - Kø- og billettsystemer er uu - Uu inn i helsetjenesten - Uu er inne i all utdanning av arkitekter og ingeniører - Næringsliv følger krav fra EU – bedre produkter	**Holdnings- og informasjonskampanjer** - Informasjonskampanje om strategier og lover for uu er gjennomført - Holdningsendring i byggebransjen har ført til at man ser uu som en markedsfordel - Kampanjer og formidling av kunnskap om uu med tanke på opinionen - Det er økt press fra befolkningen om uu **Uu i ulike sektorer** - 50% av boliger er uu - Statsbygg leverer på mål om uu i 2025 - Uu del av alle utdanningsløp - Uu av velferdsteknologi - Helsetjenester er uu - Næringsutvikling: krav og forventninger på kvalitet - Næringslivet tar mer ansvar for uu og inkludering av personer med funksjonsnedsettelser - Næringslivets satsning på uu har gitt økt lønnsomhet for de som har satset	**Holdnings- og informasjonskampanjer** - Felles forståelse av hva uu er i samfunnet, og at det handler om samfunnsplanlegging - Uu er etablert som en allment akseptert verdi - Uu-arbeid har ført til stor aksept for mangfold og variasjon, og man ser på det som en styrke - Befolkning, næringsliv, myndigheter vet hva uu er og har det i bunnen for tjenester, produkter og adferd - De aller fleste forstår hva uu er og at begrepet har ulik betydning i ulike kontekster (sektorer, system, fag, plan nivå etc.) - Uu for et flerkulturelt samfunn **Uu i ulike sektorer** - Uu omfatter alle samfunnsområder - Oppvekst - Skole og utdanning er uu - IKT er uu - Transport - Bygg og anlegg - Det arbeides med å oppgradere eldre bebyggelse - Uu omfatter også helse- og omsorgstjenester - Næringslivet tar mer ansvar for uu og inkl. av personer med funksjonsnedsettelser

2016	2020	2025	2030
Insitamenter og indikatorer - Det finnes noen øremerkede midler til uu (UNIKT) - Indikatorer på IKT (kvalitet på nett)	**Insitamenter og indikatorer** - Det stilles uu-krav ved offentlig tilskudd/støtte, for eksempel ved bevilgning av tilskudd og forskningspenger - Boligtilskuddet er styrket som en ordning gjennom Husbanken - Det er satt av konkrete midler/penger til uu i statsbudsjettet (tilskuddsordninger) - Det er egne innovasjonstiltak for uu - Det er utviklet måleindikatorer på flere områder - Det er krav om uu i alle stillingsutlysninger - Utredningsinstruks er mer spesifikk ang. uu - Uu-krav i rente kompensasjons-ordningen styrkes - Det jobbes for uu i alle drifts- og vedlikeholdsoppgaver	**Insitamenter og indikatorer** - Uu-merking - CE-merking uu - Kvotering av FH i utdanning - Ferdig utviklede indikatorer for å måle uu - Krav om utvikling/utredning av uu i alle offentlige prosjekter -	**Insitamenter og indikatorer** - Uu finansieres over statsbudsjettet - Etablert målesystem

2016	2020	2025	2030
Lovgivning og standarder - Positivt at lovgivning er på plass - DTL - PBL – OK krav, - mange veiledere og eksempelsamlinger - Oppfatning om/frykt for at lov og krav svekkes - Uforholdsmessighetsprinsippet i DTL står sterkt (rundskriv som følges) - Tidsfrister for DTL…. - Det er utviklet standarder på noen delområder	**Lovgivning, sanksjoner og standarder** - CRPD – inn i norsk lov - Innføring av EUs tilgjengelighetsdirektiv, styrker uu på en del områder (også privat sfære) - Uu er inne i DTL og alle relevante sektorlover - Forskrifter styrket i DTL - Ta bort uforholdsmessig byrde - Legge inn tidsfrister - Uu inn i skole og arbeidslivslovgivning - Revidert lov om offentlige anskaffelser styrker uu - Krav til bygg i Norge svekkes ikke p.g.a. internasjonale lover. Plan og bygningsloven 2017 beholder uu-krav. Studentboliger omfattes også - Lovpålagt uavhengig kontroll er innført - Sanksjoner/konsekvenser ved manglende uu - Bedrifter over x antall ansatte må ha stillingsbrøk som sikrer uu av bedriftens produkter og interne systemer - Regelen er først uu og deretter individuell tilrettelegging - «Komplett» sett av ISO of CEN standarder for uu - Systematisk bruk av standarder for uu	**Lovgivning, sanksjoner og standarder** - DTL er oppdatert – fjernet «uforholdsmessig byrde» - Loven omfatter alle samfunnsområder, - Det er håndheving av sanksjoner hvis brudd - Nye krav til uu ved skjenkebevilgning, innført i 2020, med frist i 2025 - Gjennom forskrift er det stilt krav om uu til alle kjøpesentre og tilsvarende publikumsbygg (kulturbygg, hoteller m.m) - Forbud mot bruk av offentlige midler uten krav om uu	**Lovgivning, sanksjoner og standarder** - Godt etablert lovverk for uu på alle samfunnsområder

Vedlegg 3: Deltakere i scenariegruppen

Nedenfor følger en alfabetisk oversikt over deltakere i scenearieprosessen.

Anna Dahlberg
Arne Lein
Camilla Lyngen
Cato Lie
Daniel Scheidegger
Eli Knøsen
Faridah Shakoor
Gro-Marit Rødevand
Guri Henriksen
Håkon Aspelund
Ingrid Ihme
Ingvild Tautra Vevatne
Ivar Solheim
Jan O. Dietz
Joop Cuppen
Judith Nilsen
Kristin Skeide Fuglerud
Line Solgaard
Mads Andreassen
Marianne Kufaas Sæterhaug
Marte Oppedal Vale
Martine Henriette Wilberg
Paal Rickard Peterson
Per Inge Bjerknes
Petter Haug
Rolf Lund
Rudolph Brynn
Sigbjørn Husø
Siri Antonsen
Solveig Dale
Sverre Fuglerud
Thor Arne Jørgensen
Tone Alexandra Larsen
Torunn Berg
Tove Linnea Brandvik
Wenche Frogn Sellæg
Åse Kari Haugeto

Til sammen 37 personer deltok i prosessen, inklusive personer fra Deltasenteret (4), NR (2) og Dietz Foresight (1).

Det var henholdsvis. 28, 23 og 27 deltakere (pluss henholdsvis 4, 6 og 4 assistenter) på verkstedene 1, 2 og 3, hvorav 17 deltok alle tre gangene.

Vedlegg 4: Oversikt dybdeintervjuer

Som et ledd i forberedelsene ble det gjennomført dybdeintervjuer med noen utvalgte ressurspersoner. Hovedformålet med intervjuene var å innhente synspunkter på status, utfordringer og de lange linjer innen uu i Norge. Intervjuene gav en dypere forståelse av problemstillingene og nyttige holdepunkter for planleggingen av scenarieprosessen. Vi har også trukket veksler på intervjuene i utarbeidelsen av foreliggende rapport.

Karin Andersen
Finn Aslaksen
Olav Rand Bringa
Gunnar Buvik
Onny Eikhaug
Sverre Fuglerud
Lisbeth Myhre
Stein Erik Skotkjerra
Aina Strand
Aslak Syse
Jan Tøssebro